

Audiovisuaalisten haastattelusitaattien rekontekstualisointi ja kielellinen saavutettavuus Ylen selkokielisissä tv-uutissähkeissä koronakriisin aikana

Mikko T. Virtanen ja Auli Kulkki-Nieminen

Tässä artikkelissa tutkimme korona-ajan selkokielisiä tv-uutislähetystyksiä uutissähkeisiin sisältyvien audiovisuaalisten haastattelusitaattien näkökulmasta. Haastattelusitaatit ovat selkoviestinnän kannalta mielenkiintoisia, sillä ne eivät edusta varsinaista selkokieliseksi tarkoitettua selkouutispuhetta vaan esimerkiksi spontaania arkipuhetta, erikoiskielistä asiantuntijapuhetta tai kielenoppijan puhetta. Näin ollen sitaattien kielellinen saavutettavuus voi vaihdella suuresti. Tarkastelemme haastattelusitaattien saavutettavuutta yhtäältä suhteessa ympäröivän uutissähkeen kielelliseen vaikeustasoon, toisaalta suhteessa siihen, kuinka sitaatteja rekontekstualisoidaan uutissähkeessä eli kuinka niitä valjastetaan toimimaan osana selkojournalistista kokonaisuutta. Analyysimme perusteella sitaattien vaikeustasot voivat vaihdella huomattavasti, samoin kuin tavat, joilla niitä rekontekstualisoidaan. Pidämme audiovisuaalisia haastattelusitaatteja kuitenkin tärkeänä resurssina myös selkojournalismissa. Kriisiaikana ne mahdollistavat esimerkiksi puhesävyjen, mielialojen ja tunnelmien välittämisen sekä katsojan samastumisen tai empaattisen eläytymisen toisen ihmisen tai väestöryhmän kokemukseen. Tutkimusaineistomme koostuu koronavirusepidemiaa käsittelevistä *Yle Uutiset selkosuomeksi* -lähetysten uutissähkeistä vuodelta 2020. Tutkimuksemme edustaa selkojournalismin laadullista lingvististä ja multimodaalista tutkimusta.

AVAINSANAT: selkokieli, tv-uutiset, haastattelusitaatit, rekontekstualisointi, koronaviruskriisi

Alkuvuodesta 2020 puhjennut koronavirusepidemia oli Suomessa selkokielisen journalismin ensimmäinen todellinen koetinkivi. Kriisitilanteessa medialle lankeksi tiedonvälitystehtävän lisäksi yhteiskunnallista vastuuta kriisinhallintaan liittyvän materiaalin julkaisemisesta (ks. Anwar ym. 2020), ja tarve myös viestinnälliset erityisryhmät saavuttavalle viestinnälle oli suuri ja akuutti. Suomen kaltaisessa yhteiskunnassa luottamus mediaan on vahvaa, joten kansalaiset etsivät kriisitilanteessa tietoa yleisesti journalistisesta mediasta (Jallinoja ja Välvirronen 2021). Niinpä myös esimerkiksi *Selkosanommat*-uutissivusto saavutti koronaepidemian alkaessa kävijä-

ennätyksensä, ja se myös lisäsi huomattavasti uutisointiaan (Virtanen ja Kulkki-Nieminen 2023, 278). Koronan aikaista journalistista mediaa on pidetty jopa terveyskriisin hallintaan osallistuvana toimijana, sillä se pystyi esimerkiksi pääkirjoituksissa ottamaan kantaa ja arvioimaan yhteiskunnan eri tahojen toimintaa pandemian aikana (Niskanen 2025, 26).

Haasteita selkojournalismiin sekä viranomaisten ja tukijärjestöjen korona-ajan selkoviestintään toivat virustautia koskevan tiedon vähäisyys ja monimutkaisuus: niin viranomaisten kuin uutismedian kielenkäytössä toistuivat akateemiset oppisanat kuten *adenovirus*, *laumasuoja* ja *tartuttavuusluku* (ks. Virtanen ja Kulkki-Nieminen 2023). Lisäksi haasteena oli niin kutsuttu infodemia eli se, että luotettavan tiedon rinnalla esiintyi huomattavan paljon virheellistä tai harhaanjohtavaa tietoa (Wilson 2021; Virtanen ja Kulkki-Nieminen 2023).

Selkoviestinnässä viestinnän kognitiivista saavutettavuutta tuetaan käyttämällä mukautettua kielimuotoa eli selkokieltä (*Easy Language*), joka on sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteiltaan yleiskieltä luettavampaa ja ymmärrettävämpää (Leskelä 2019). Selkoviestinnän avulla pyritään tukemaan erityisesti haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten tiedonsaantia ja osallistumista yhteiskunnan toimintaan (Leskelä 2019, 56–57; Maaß 2020, 26–29). *Design for all* -periaatteen hengessä on lisäksi ajateltu, että selkoviestintä voi auttaa kaikkia ihmisiä tilanteissa, joissa on omaksuttava tietoa nopeasti ja ilman ponnisteluja (Valtasalmi 2024, 81). Hyvänä esimerkkinä tällaisesta (pitkäkestoisesta) tilanteesta ovat koronakriisin aiheuttamat poikkeusolot, jolloin tilannekuva ja viranomaisten antamat toimintaohjeet päivittyivät jatkuvasti.

Tässä artikkelissa perehdymme korona-ajan selkojournalismiin aiemmassa tutkimuksessa kaikkiaan vähälle huomiolle jääneen selkojournalismin muodon eli televisiouutisten näkökulmasta. Suomessa selkokieliäisiä tv-uutisia tarjoaa ainoana Yle, joka lähettää Yle TV1 -kanavalla jokaisena arkipäivänä noin viiden minuutin uutiskoosteen nimeltä *Yle Uutiset selkosuomeksi*. Lähetyksillä on keskimäärin yli 200 000 katsojaa (Kulkki-Nieminen ja Seppä 2025, 256). Selkokieliiset tv-uutislähetykset ovat audiovisuaalista journalismia, jossa hyödynnetään rinnan selkokielistä puhetta ja visuaalista selkoviestintää. Yle noudattaa lähetyksissään pitkälti omien yleiskielisten tv-uutistensa genrekonventioita ja visuaalista ilmettä (ks. Leskelä ja Kulkki-Nieminen 2015, 73). Selkokielisen viestinnän yleisenä periaatteena onkin, että viestintä toteutetaan yleisesti vakiintuneiden genrejen eli sosiaalisten käytäntöjen kehyksessä, sillä selkoyleisöä varten rakennettu oma, erillinen tekstilajisto eristäisi erityisryhmiä viestinnällisesti.

Tv-uutisjournalismin ja ohjelmatyypin yleisten konventioiden noudattamista selkokielisissä tv-uutisissa ilmentävät uutissähkeisiin sisältyvät audiovisuaaliset haastattelusitaatit. Ylen selkokielisissä tv-uutisissa niitä hyödynnetään säännöllisesti; korona-aineistomme uutissähkeistä yli 40 prosenttiin sisältyy audiovisuaalinen sitaatti (ks. aineiston esittelyä). Koko yhteiskuntaa koskevien kriisien aikana sitaatit, joissa

ääneen pääsevät niin päättäjät, asiantuntijat kuin tavalliset ihmiset, voivat tukea yhteisöllisyyttä ja vahvistaa pärjäämiseen liittyviä kokemuksia. Haastattelusitaatit ovat kuitenkin selkoviestinnän kannalta erityisiä siinä, että ne eivät edusta varsinaista selkokieliseksi tarkoitettua selkopuhetta vaan esimerkiksi spontaania arkipuhetta, erikoiskielistä asiantuntijapuhetta tai vaikkapa kielenoppijan puhetta. Näin ollen sitaattien kielellinen saavutettavuus voi vaihdella suurestikin.

Tässä tutkimuksessa pureudumme korona-ajan selkokieliseen tv- uutisjournalismin uutissähkeisiin sisältyvien haastattelusitaattien näkökulmasta. Tutkimustavoitteemme on kuvata ja pohtia sitaattien kielellistä saavutettavuutta ja selkojournalistista merkitystä. Saavutettavuutta tarkastelemme paitsi sitaattien kielellisen vaikeustason kannalta myös sen kannalta, kuinka sitaatteja rekontekstualisoidaan uutissähkeessä eli kuinka ne valjastetaan toimimaan osana selkojournalistista kokonaisuutta (ks. Linell 1998; Haapanen 2016). Aineistomme audiovisuaalisen luonteen vuoksi tarkastelemme rekontekstualisointia lähtökohtaisesti multimodaalisena ilmiönä. Kriisialjalta peräisin olevien haastattelusitaattien journalistista merkitystä tarkastelemme edelleen suhteessa journalistisiin haastattelutyyppeihin (ks. Montgomery 2007; 2008) ja niille ominaisiin tapoihin asemoida haastateltavaa ja merkityksellistää hänen puhettaan (esim. päättäjän, asiantuntijan vs. tavallisen ihmisen haastattelu). Seuraavat tutkimuskysymykset havainnollistavat ja täsmentävät tutkimuksemme tavoitteita:

- 1) Millaisia kielimuotoja selkokielisten tv-uutissähkeiden haastattelusitaatit edustavat? Kuinka saavutettavia ne ovat selkokielelle asetettujen kriteerien valossa?
- 2) Miten ja millaisin kielellisin tai multimodaalisin keinoin audiovisuaalisia haastattelusitaatteja rekontekstualisoidaan uutissähkeessä? Kuinka rekontekstualisointi vaikuttaa sitaatin saavutettavuuteen?
- 3) Miksi selkokielisissä tv-uutissähkeissä hyödynnetään haastattelusitaatteja? Millaisia tehtäviä sitaateilla on uutissähkeen rakenneosina? Millaisia erityistehtäviä sitaateilla voi katsoa olevan kriisiajan journalismissa?

Aineistomme koostuu koronavirusepidemiaa käsittelevistä selkouutissähkeistä vuodelta 2020. Tutkimuksemme edustaa selkokielen ja selkojournalismin laadullista ja tekstilähtöistä lingvististä tutkimusta. Ensisijainen tutkimusmenetelmämme on tekstianalyysi (ks. Virtanen ja Hiidenmaa 2020). Multimodaalisen merkityksenannon tarkastelussa tukeudumme multimodaalisen diskurssianalyysin (Kress 2013) lähestymistapoihin. Kokonaisuutena tutkimuksemme asettuu selkokielen tutkimuksen ja journalismin tutkimuksen leikkauspisteeseen sikäli, että siteeraamisen tarkastelu johtaa kummankin tutkimusalan peruskysymysten äärelle: fokuksessaamme ovat yhtäältä kielellisen saavutettavuuden kysymykset, toisaalta journalistiseen haastatteluun ja

sen rekontekstualisointiin liittyvät kysymykset. Tutkimuksemme tuloksilla toivomme olevan sovellusarvoa etenkin selkokielisen journalismin edelleenkehittämisessä tulevien kriisiaikojen varalle.

Artikkelimme kulku on seuraava. Pohjustamme tutkimusasetelmaamme esittelemällä selkokielen ja selkojournalismin peruspiirteitä sekä aiempaa tutkimusta haastattelusitaattien hyödyntämisestä erityisesti tv-journalismissa. Aineiston ja tutkimusmenetelmän esittelyn jälkeen esitämme analyysin. Lopuksi kokoamme tutkimuksemme tulokset yhteen ja pohdimme niiden merkitystä erityisesti kriisiajan selkojournalismin näkökulmasta.

Tutkimuskohteena selkokielisten tv- uutissähkeiden audiovisuaaliset haastattelusitaatit

Selkokieli kielimuotona ja tutkimusalueena

Vakiintuneen määritelmän mukaan selkokieli on yleiskielestä mukautettu kielimuoto ja suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukemisessa ja/tai yleiskielisten tekstien ymmärtämisessä (Leskelä 2019, 93). Vaikeudet voivat olla synnynnäisiä ja pysyviä (esim. neurobiologisista syistä johtuvia), sairauden tai vamman vuoksi kehittyneitä (esim. etenevä muistisairaus) tai vain väliaikaisia (esim. toisen kielen oppijat) (Leskelä 2025). Selkokielinen viestintä on yleiskielistä yksinkertaisempaa niin rakenteeltaan, sanastoltaan kuin sisällöltään (Leskelä 2019). Selkokieli on siis ensisijaisesti kehitetty palvelemaan kirjallista viestintää, sillä monille selkokielen kohderyhmille haastavinta viestinnässä on nimenomaan tekstien lukeminen ja ymmärtäminen (emt., 214). 2000-luvun edetessä on kuitenkin alettu kehittää myös selkopuheen muotoja ja periaatteita (ks. Leskelä ja Lindholm 2025). Omassa aineistossamme edustava *selkouutispuhe* on lukupuhunaa eli kirjoitetun selkotehtin ääneen lukemista (ks. aineiston esittelyä).

Tekstien selkokielisyyden arvioinnin työkaluksi on kehitetty *Selkomittari* (2022 [2018]), jonka kriteeristö huomioi paitsi sanat ja kielen rakenteet myös tekstin kokonaisuuden sekä ulkoasun ja kuvituksen. Pääkriteerien mukaan selkokielisen tekstin on oltava kauttaaltaan yleiskieltä helpompaa ja aihepiiriä on käsiteltävä tavoiteyleisön kannalta mielekkäästä näkökulmasta konkreettisella ja havainnollisella tavalla (emt., 8). Lisäksi kannustetaan käyttämään konkreettisia ja yleisiä, tutuiksi arvioituja sanoja ja selittämään mahdolliset vaikeiksi arvioidut sanat (emt., 11). Kielen rakenteissa suositaan lyhyitä lauseita ja virkkeitä ja vältetään vaikeina pidettyjä rakenteita, kuten lauseenvastikkeita (emt., 13). Selkomittari on kehitetty informoivien tekstien kuten tiedotteiden, käyttöohjeiden ja lyhyiden tietotekstien arvioimiseen (emt., 2), eikä se sovellu kaikilta osin esimerkiksi selkojournalismia edustavien tekstien arviointiin (ks. Leskelä ja Kulkki-Nieminen 2015).

Selko-ohjeistuksia on julkaistu jonkin verran myös selkoviestinnän ei-kielillisistä piirteistä. Kaisa Kaatran ja Anne Ketolan (2023) *Selkokuvaoppaassa* opastetaan kuvien käyttöön selkoviestinnässä. Lisäksi on julkaistu joitain ohjeita selkoviideoiden tekemiseen (ks. H. Virtanen 2015; Selkokeskus 2024). Perusviestinä näissä on, että selkoviideoiden on syytä olla tavanomaista pelkistetympiä ja kuvakerronnan rytmin ja kameran liikkeiden rauhallisia. Kuvakerronnan lähtökohtana pidetään, että kuva ja ääni kertovat samasta asiasta.

Vaikka selkokielisestä viestinnästä on annettu Suomessa ohjeistuksia jo 1980-luvulta alkaen, alan tutkimus on käynnistynyt toden teolla vasta viimeisen kymmenen vuoden aikana. Selkotutkimuksesta on tapana erottaa kaksi toisiaan täydentävää tutkimusorientaatiota: tekstilähtöinen ja käyttäjälähtöinen (kootusti ks. Valtasalmi 2024, luku 2). Edellisessä tutkitaan, millaisena selkokielen viestintä toteutuu ja millaista vaihtelua siinä esiintyy. Jälkimmäisessä kiinnostuksen kohteena on se, missä määrin materiaaleista on aidosti hyötyä selkokielen käyttäjäryhmille verrattuna yleiskielisiin materiaaleihin. Käyttäjälähtöistä tutkimusta voidaan tehdä esimerkiksi testauksen ja tutkimushaastattelun keinoin. Selkojournalismin osalta laajinta tekstilähtöistä tutkimusta edustaa Auli Kulkki-Niemisen (2010) väitöskirja, jossa selvitetään vertailevan tekstianalyysin keinoin selkokielisten mediatekstien ominaispiirteitä ja mukauttamista kirjoitusprosessina. Lisäksi tekstilähtöisesti on tutkittu uutisvalokuvien käyttöön liittyviä selkojournalistisia käytänteitä (ks. Kulkki-Nieminen 2023) sekä koronajan selkojournalismissa aktivoituvia diskursseja tapoina merkityksellistää meneillään olevaa kriisiä (ks. Virtanen ja Kulkki-Nieminen 2023). Käyttäjälähtöistä selkojournalismin tutkimusta edustaa Jenni Stoltin (2023) haastattelututkimus *Selkosanomien* uutisjuttujen ymmärrettävyydestä.

Aiempaa tutkimusta haastattelusitaateista uutisjournalismissa

Haastattelut ovat erottamaton osa uutisjournalismia. Ensinnäkin haastattelu keskustelutyypinä voi itsessään jäsentää journalistista kokonaisuutta, esimerkkeinä television puheohjelmat ja tv-uutisiin sisältyvät suorat haastatteluosuudet (ks. Montgomery 2007, luku 6). Toiseksi toimitukselliset haastattelut ovat raakamateriaalia, joiden pohjalta uutissisältöjä tuotetaan ja joita niissä myös referoidaan moninaisin käytäntein (ks. esim. Hallin 1992; Ekström 2001; Haapanen ja Perrin 2017; selkouutisten kannalta ks. Kulkki-Nieminen 2010, luku 4.3). Åsa Kroon Lundellin ja Göran Erikssonin (2010, 25) laskelmien mukaan ruotsalaisissa ja brittiläisissä television uutis- ja ajankohtaisohjelmissa ohjelma-ajasta keskimäärin 43 prosenttia käytetään haastattelusisältöihin.

Uutishaastattelujen perustyyppejä Martin Montgomery (2007, luku 7; 2008) erottaa neljä: vastuutahon haastattelu (*accountability interview*), yksilökokemusta korostava haastattelu (*experiential interview*), asiantuntijahaastattelu (*expert interview*) sekä reportterin, esimerkiksi kirjeenvaihtajan tai erikoistoimittajan haastattelu (*affiliated*

interview). Vastuutahon haastattelulle on ominaista, että esitetyt kysymykset koskevat päätöksentekoa ja ovat näkökulmaltaan kriittisiä, kun taas asiantuntijan roolina on antaa uutisaiheesta tausta- ja lisätietoa. Kokemukselliset haastattelut tarjoavat ensi käden tietoa ja yksilön (erityisesti ns. tavallisen ihmisen) reaktioita käsiteltyyn aiheeseen ja tapahtumiin. Reportterin haastattelussa korostuu uutisoinnin reaaliaikaisuus ja toimittajien keskinäinen työnjako.

Kun uutisjournalismissa referoidaan toimituksellista haastattelua, referointi toteutuu prototyypisimmin joko suorana tai epäsuorana esityksenä (referoinnin kenttästä journalismissa, ks. Harry 2014). Suorassa esityksessä sanottua esitetään referoitavan sanatarkkana sitaattina, kun taas epäsuorassa esityksessä referoiduksi esitetään sisältö mutta ei niinkään ilmaisutapaa (ks. ISK 2004 § 1460). Journalismissa suoraan esitykseen eli siteeraamiseen kannustavat Steven Claymanin (1995) mukaan kolme yleistä seikkaa: i) sitaatti tukee kerronnallisesti uutisjutun näkökulmaa (*narrative relevance*), ii) on ilmaisullisesti huomiota herättävä (*conspicuousness*) ja iii) on irrotettavissa alkuperäisestä yhteydestään ymmärrettävyyden kärsimättä (*extractability*).¹

Selkojournalismissa siteeraamisen kriteerit näyttäytyvät osin erilaisina, ja määrällisestikin on havaittu, että siteeraaminen on selkojournalismissa vähäisempää kuin yleiskielisessä journalismissa (Kulki-Nieminen 2010, 102). Ylen tv-uutisten selkotoimittaja Pertti Sepältä saamamme henkilökohtaisen tiedonannon mukaan Ylen periaatteena on, että sitaatti ei saa sisältää mitään oleellista uutta tietoa – selkokielisen uutissähkeen pääsisällön on välityttävä ilman sitaattiakin.² Seppä näkee sitaatit ennen muuta mahdollisuutena tuoda selkoutiseen esimerkinomaista autenttista puhetta sekä päästää ääneen myös kohdeyleisön edustajia (esim. vanhuksia ja maahanmuuttolaustaisia ihmisiä). Näin ajateltuna sitaatilla ei siis ole niinkään tiedollista merkitystä kuin sosiaalinen ja yhteisöllinen, osallisuuden kokemuksesta tukeva merkitys.

Televisiojournalismin tutkimuksessa äänisitaatista on käytetty englanninkielisiä nimityksiä *sound-bite* (Hallin 1992) ja *interview bite* (Kroon Lundell ja Ekström 2010). Käsillä olevassa tutkimuksessa olemme päätyneet suomenkieliseen termiin *audio-visuaalinen sitaatti*, jota pidämme läpinäkyvämpänä kuin Mats Nylundin (2009) ehdottamaa vastinetta *lohkaisu*. Nimitys *sitaatti* liittyy puheenalaisen ilmiön selvästi osaksi referoinnin kenttää. Lisäksi määrite *audiovisuaalinen* painottaa televisiojournalismin visuaalista ulottuvuutta: sitaatissa alkuperäinen puhuja paitsi kuuluu yleensä myös näkyy.

Aiemmassa tutkimuksessa journalistisen siteeraamisen tarkasteluun on haettu näkökulmia Per Linellin (1998, 144–145) esittelemästä rekontekstualisoinnin käsitteestä, jolla hän viittaa prosessiin, jossa jotakin diskursiivista – esimerkiksi haastatteluvastaus – siirretään alkuperäisestä (tai aiemmasta) kontekstista uuteen ja muovataan siihen sopivaksi. Lauri Haapasen (2016) jatkokehittelyssä, joka on tarkoitettu palvele-

maan erityisesti journalistisen siteeraamisen tutkimusta, rekontekstualisoinnista erotetaan seuraavat kolme ulottuvuutta:

- 1) dekontekstualisointi: mikä ja minkä laajuinen kokonaisuus on poimittu sitaatiksi?
- 2) kontekstualisointi: kuinka sitaatti on kehystetty uuteen käyttöympäristöönsä?
- 3) tekstualisointi: millä tavoin sitaattia on mahdollisesti muokattu, ja kuinka se on merkitty sitaatiksi?

Dekontekstualisoinnin (eli poimimisen tai irrotuksen) kannalta aiemmassa tutkimuksessa on havaittu melko vahvaksi tv-uutisjournalismin konventioksi se, että sitaatiksi poimitaan ainoastaan haastateltavan responssi irrallaan haastattelijan kysymyksestä. Esimerkiksi Mats Ekströmin (2001, 569) keräämä aineisto ruotsalaisista tv-uutisista noudatti konventiota 63-prosenttisesti, ja samansuuntaisia havaintoja on tehty brittiläisistä ja kiinalaisista aineistoista (ks. Kroon Lundell ja Ekström 2010, 26; Feng 2017, 167). Onkin puhuttu lohkaisujournalismista (*sound-bite journalism*), jossa lyhyet ja iskevät sitaatit palvelevat ennen muuta journalistin luomaa jutturakennetta ja näkökulmaa (Nylund 2009, 258–259; Kroon Lundell ja Ekström 2010, 27–28). Omassa selkokielisessä aineistossamme pelkästä responsista koostuvat sitaatit ovat niin ikään hyvin vallitsevia, kuten analyysiosan esimerkit havainnollistavat. Toisaalta on muistettava, että selkokieliset uutiset ovat ylipäänsä lyhyempiä kuin yleiskieliset.

Rekontekstualisoinnin toisen ulottuvuuden eli kontekstualisoinnin (asemoinnin) osalta Ekström (2001) on tunnistanut ruotsalaisista tv-uutisista neljä käytännettä, joilla poliitikkojen sitaateille luodaan tulkintakehyksiä:

- 1) sitaatin esittäminen näennäisenä responssina uutistenlukijan lausumaan (kysymykseen, väitteeseen tms.)
- 2) haastatellun tunnetilan, näkökulman ja/tai toiminnan kuvaaminen (jolloin sitaatti näyttäytyy asian havainnollistuksena)
- 3) yleistäminen tai kärjistäminen (jolloin sitaatti voi näyttäytyä havainnollistuksena esimerkiksi yleisestä tai kärkevästä mielipiteestä)
- 4) kahden tai useamman henkilön sitaatin yhdistäminen näennäiseksi vuoropuheluksi (esim. kiistaksi)

Toisenlaisen joukon kontekstualisoinnin käytänteitä nostaa esiin Debing Feng (2017) tarkastellessaan kiinalaisiin tv-uutisiin sisältyviä ”tavallisten ihmisten” (*ordinary people*) kokemuksellisia haastattelusitaatteja: 1) uutisaiheesta nousevan kysymyksen esittäminen, 2) sitaatin tiivistäminen etukäteisesti sekä 3) sitaatin ymmärtämistä helpottavan taustatiedon antaminen. Yhdessä Ekströmin (2001) ja Fengin (2017)

tutkimukset kannustavat päättelemään, että kontekstualisoinnin käytänteisiin voi vaikuttaa niin haastattelutyyppi kuin ylipäänsä journalistinen kulttuuri. Ei liene yllätys, että myös selkokielen rekisteri tuo mukanaan omanlaisensa joukon käytänteitä.

Etenkin suomalaisten tv- uutisten multimodaalisia, kielen, kuvan ja muunlaisten semioottisten keinojen yhteistyöhön perustuvia kontekstualisoinnin käytänteitä on tarkasteltu niukasti. Poikkeus on Leena Immosen (2020) väitöstutkimus, jossa tarkastellaan kielen ja kuvan yhteyksiä haastattelusitaattiin johdattavissa jaksoissa Ylen yleiskielisissä tv-uutisissa. Immonen ei niinkään erittele sitaatin kehystämisen käytänteitä vaan tarkastelee sitä, millaisin keinoin kielellisen ja kuvallisen merkityksenannon välille luodaan yhteyksiä (esim. pronomini viittaukset kuvaan ja kielellisen ja kuvallisen informaatorakenteen yhtymäkohdat). Saksalaiseen tv-uutisiin kohdistuvassa John Batemanin ja Chiao-I Tsengin (2023) tutkimuksessa puolestaan tarkastellaan audiovisuaalisia sitaatteja yhtenä mahdollisena keinona merkityksellistää uutisaihetta yksilökeskeisestä näkökulmasta (*individualisation*).

Rekontekstualisoinnin kolmannen ulottuvuuden eli tekstualisoinnin (muokkauksen) kannalta journalismin tutkimuksessa on kiinnitetty huomiota erityisesti käytänteisiin, joilla puhesitaatteja muutetaan kirjalliseen asuun. Esimerkiksi Haapanen (2017) on versioanalyysin keinoin osoittanut, kuinka kirjalliset sitaatit ovat toimittajan luomuksia, joissa voidaan yhdistellä kahta tai useampaakin haastatellun puheenvuoroa tai jopa toimittajan ja haastatellun puhetta. Selkojournalismin kannalta mainitsemisen arvoista on, että sanomalehdissä sitaatit tyypillisesti selkokielistetään (Kulki-Nieminen 2010, 100–102), mikä osaltaan suhteellistaa yksioikoista ajatusta sitaatin ”aitoudesta” – mukautettua sitaattia voi pitää ennemminkin havainnollistavana esityksenä (demonstraationa) alkuperäisestä puhunnoksesta (vrt. Clark ja Gerrig 1990). Myös audiovisuaaliset sitaatit voivat olla koosteita, mutta ne ovat autenttisia siinä mielessä, että sitaatti on taltio alkuperäisestä puheesta.

Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimusaineistomme koostuu koronavirusepidemiaa käsittelevistä, kielimuodoltaan selkosuomea edustavista tv-uutissähkeistä, joihin sisältyy audiovisuaalinen haastattelusitaatti. Olemme keränneet uutissähkeet Yle TV1 -kanavalla vuonna 2020 lähettyistä *Yle Uutiset selkosuomeksi* -ohjelmista. Kaikkiaan koronaepidemiaa käsitteleviä uutissähkeitä on vuoden 2020 lähetyksissä 157 kappaletta, ja näistä 121 sähkeessä on referointia joko epäsuorana esityksenä tai suorana esityksenä eli sitaattina. Referointi toteutuu puhesitaattina 44 prosentissa (53/121) tapauksista. Yhteen sähkeistä sisältyy poikkeuksellisesti kaksi sitaattia eri henkilöiltä.

Negatiivissävyisinä uutisaiheina aineistossamme toistuvat koronavirusepidemian eteneminen sekä vaikutukset ihmisiin, talouteen ja yhteiskuntaan. Koronakriisi oli

poikkeuksellisen pitkäkestoinen mediatapahtuma, ja vuonna 2020 uutisointi oli uutis-mediaan katsomatta lähes päivittäistä (Uutela ja Väliverronen 2023). Sitaattien haastatelluista henkilöistä luo yleiskuvaa taulukko 1, jossa jaamme haastatellut karkeasti kuuteen ryhmään. Jaottelu perustuu siihen, millaisessa roolissa haastateltava esitellään katsojalle.

Taulukko 1. Aineiston sitaateissa haastatellut henkilöt kuuteen ryhmään jaettuna. Esimerkit ovat uutissähkeissä käytettyjä ilmaisutapoja.

Ihmisyryhmä	Esiintymiä	Esimerkki
Päättäjät	1 (2 %)	<i>pääministeri Sanna Marin</i>
Lääkärit ja sairaanhoitajat, lääketieteen tutkijat sekä sosiaali- ja terveysalan viranomaiset, asiantuntijat ja työntekijät	12 (23 %)	<i>tartuntatautihoitaja Heidi Nikkinen Mikkelin keskussairaalaasta virustutkija Tarja Sironen Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ylilääkäri Hanna Nohynek</i>
Muiden toimialojen asiantuntijat, työntekijät ja toimihenkilöt	15 (28 %)	<i>Nordean pääanalyytikko Jan von Gerich ravintola Kaivuhuoneen hovimestari Konsta Kivistö Finnairin toimitusjohtaja Topi Manner</i>
Pienyrittäjät	7 (13 %)	<i>mökkiyrittäjä Matleena Pulkkinen yrittäjä Nezir Giray Maggie Lindholm omistaa lounasravintolan</i>
Tavalliset ihmiset	17 (32 %)	<i>tamperelainen Heidi Mäkelä perheen äiti Päivi Pessinen Rami Lehtola</i>
Sitaatit, jotka eivät perustu journalistiseen haastatteluun	1 (2 %)	[Taltiointi valtioneuvoston järjestämästä tilaisuudesta, jossa lapset saivat kysyä ministereiltä koronaepidemiasta.]
Yhteensä	53 (100 %)	

Taulukosta voi havaita – ehkä yllättäenkin –, että päättäjien ääni ei lähes lainkaan kuulunut sitaateissa. Sen sijaan suurimpana ryhmänä kuului tavallisten ihmisten eli yksityishenkilöinä esiteltyjen ihmisten ääni (32 %). Lähes yhtä runsaasti ääneen päästettiin myös terveysalan ja lääketieteen edustajia (23 %) sekä muiden toimialojen, kuten pankki- ja rahoitusalan sekä liikennealan, edustajia (28 %). Omana ryhmänään haastateltavista erottuivat pienyrittäjät (13 %), etenkin matkailu-, majoitus- ja ravintolayrittäjät.

Ylen selkokielineen uutislahetus kestää keskimäärin viisi minuuttia, ja siinä on 3–4 uutissähkettä sekä säätiedotus. Sähkeen pituus on 1–1,5 minuuttia. Lukupuhunnan muotona lähetyksissä noudatetaan niin sanottua selkouutispuhetta, jossa puhenopeus on noin 60 prosenttia yleiskielisten uutisten puhenopeudesta (Kulkki-Nieminen ja Seppä 2025, 257).

Ylen toimituksessa tekemämme taustahaastattelun perusteella selkokielisten uutissähkeiden toimitusprosessi on tyypillisesti seuraavanlainen (ks. myös Kulkki-Nieminen ja Seppä 2025).³ Selkokieliseen viestintään perehtynyt toimittaja kirjoittaa uutissähkeen tekstin ja lukee sen tallenteeksi sekä suunnittelee videomateriaalin yhdistämisen puheeseen. Lähetysten koostaa visuaalinen journalisti, joka rytmittää sähkeen audiovisuaaliseksi kokonaisuudeksi. Lähetys koostuu siten toimittajan puheesta, mahdollisesta haastateltavan puheesta – eli journalistien slangilla *satasesta* (”sataprosenttista haastateltavan ääntä”) – sekä uutisvideomateriaalista.⁴ Uutistenlukija ei näy kuvassa. Selkouutiset koostetaan saman videomateriaalin pohjalta kuin Ylen muukin uutistarjonta; useimmiten käytetään valmista uutismateriaalia ja vain harvoin niin sanottua raakamateriaalia.⁵

Yle on ollut selkouutispuheen kehittämisen edelläkävijä, sillä se aloitti selkokielisten radiouutisten lähettämisen vuonna 1992 ja vuonna 2015 ensimmäisenä maailmassa selkokielisten tv-uutisten lähettämisen. Merkittävä kohdeyleisö Ylen selkouutisissa on alusta alkaen ollut maahanmuuttajataustaiset suomen kielen oppijat, ja tv-uutislähetysten aloittaminen sijoittuu ajankohtaan, jolloin Suomeen pyrki aiempaa enemmän turvapaikanhakijoita (Kulkki-Nieminen ja Seppä 2025). Vastaavanlaisia tv-uutisia on lähetetty Itävallassa vuodesta 2020 sekä Saksassa ja Virossa vuodesta 2024 lähtien. Ylessä tv-uutisia tehtiin aluksi samaan tapaan kuin selkokielisiä radio-ohjelmia, mutta testauksissa saatu palaute johti siihen, että tv-uutissähkeiden rakennetta muutettiin (Lumero ja Salmi 2023; Kulkki-Nieminen ja Seppä 2025). Merkittävin uudistus oli päätös siitä, että tv-uutissähkeiden uutiskärki toistetaan lähes sellaisenaan ja mahdollisesti samalla kuvituksella sähkeen loppupuolella.

Kaikkiaan Ylen selkokielisten uutissähkeiden nykyisestä rakennepotentiaalista voi erottaa viisi rakenneosaa, jotka esittelemme kuviossa 1. Kuvion merkintätavat noudattelevat löyhästi genretutkija Ruqaiya Hasanin (1989 [1985]) kuvaustapaa. Kuviossa yläindeksiin pantu merkintä + tarkoittaa, että rakenneosa voi toistua. Kaarisulut tarkoittavat, että rakenneosa on valinnainen.

Kuvio 1. Ylen selkokielisen tv-uutissähkeen rakennepotentiaali

Uutissähkeen aloittaa uutisaihe-osa, minkä jälkeen uutiskärjessä kerrotaan varsinainen uutinen. Uutiskärkeä seuraavissa elaboraatioissa tarjotaan uutiskärjestä lisätietoa. Elaboratio voi toistua; tavallisesti niitä on perätysten pari kolme. Elaboratio(i)ta seuraa uutiskärjen kertaus, minkä jälkeen joissain uutissähkeissä jatketaan

vielä yhdellä tai kahdella elaboraatiolla.⁶ Utissähkeet erotetaan uutislähetysessä toisistaan vakiomuotoisella audiovisuaalisella siirtymällä; katsomme siirtymät nimenomaan uutislähetysen, emme uutissähkeen, rakenneosaksi. Siirtymän audiovisuaalinen ilme on sama kuin Ylen yleiskielisissä tv-uutisissa, mikä yhdistää selkokieliset uutiset niihin ohjelmatyypinä.

Havainnollistuksena uutissähkeen perusrakenteesta on seuraava esimerkki, josta käy ilmi myös tapa, jolla olemme litteroineet aineistomme. Litteraatio on siis pääasiassa karkeaa, mutta olemme merkinneet tauot, sillä ne ovat selkouutispuheessa (lukupuhunnassa) olennaisia saavutettavuutta tukevia elementtejä. Merkitsemme tauot puolen sekunnin tarkkuudella, ja lisäksi erotamme merkinnällä (.) puolta sekuntia lyhemmät tauot. Lisäksi olemme ottaneet huomioon sitaatin prosodisia piirteitä. Prosodian kuvaamiseen käytetyt merkinnät selitämme esimerkkikohtaisesti.

Esimerkki 1 (27.2.2020)

1	UUTISAIHE	sitten uutinen koronaviruksen vaikutuksista (.) talouteen (2.0)
2	UUTISKÄRKI	koronaviruksen varotoimet (.) heikentävät taloutta (.) monissa maissa (2.0)
3	ELABORAATIO 1	[sitaatin kehystys:] Nordea-pankin pääanalyytikko (.) Jan von Gerich sanoo (.) että firmojen toimintaa vaikeuttaa se (.) että (.) ihmisten liikkumista rajoitetaan (1.0)
		[sitaatti:] kylhän me tiedetään et jos ihmiset ei oo töissä (.) ää tehtaita menee kiinni (.) kulutus sakkaa (.) niin sillon ne talousvaikutukset tulee oleee suuria (1.0)
4	UUTISKÄRJEN KERTAUS	koronaviruksen varotoimet (.) heikentävät taloutta (.) monissa maissa (2.0)
5	ELABORAATIO 2	pörssikurssit (.) ovat laskeneet alkuvuokolla paljon

Kuten esimerkin 1 rakenneosasta 3 ilmenee, pidämme tutkimuksemme kohteena olevaa ilmiötä eli haastattelusitaatin esittämistä yhtenä elaboraation muotona ja toteutustapana. Haastattelusitaattia edeltää tyypillisesti kontekstualisoiva kehysosa, jossa esitellään haastateltava ja esimerkiksi tarjotaan selkokielinen tiivistys sitaatin sisällöstä (*Nordea-pankin pääanalyytikko [.] Jan von Gerich sanoo [.] että firmojen toimintaa vaikeuttaa se [.] että [.] ihmisten liikkumista rajoitetaan*). Aineistossamme on kolme poikkeavaa tapausta, joissa sitaatin edellä ei ole selvää kehysosaa. Näissäkin tapauksissa haastatellun nimi (ja titteli) tulee tv-uutisten konventioiden mukaisesti näkyviin ruututekstinä. Taukojen osalta esimerkistä 1 voi havaita, kuinka niillä jäsenetään lukupuhunaa; lyhyillä tauoilla jäsenetään syntaktisia rakenteita, pidemmillä diskursiivista jaksorakennetta.

Ylen selkokielisten tv-uutisten saavutettavuutta tuetaan ohjelmatekstityksellä. Tekstitys vastaa täysin, sanasta sanaan, uutistenlukijan puhetta. Sen sijaan haastat-

telusitaatteja on tekstualisoitu karsimalla hieman murrepiirteitä sekä sananhaun ja toiston kaltaisia spontaanin puheen piirteitä. Uutislähetysten saavutettavuutta tuetaan edelleen julkaisemalla lähetysten sisältö verkkopalvelussa myös täysin tekstimuotoisena. Tämä materiaali jää kuitenkin analyysimme ulkopuolelle.

Analyysissa tukeudumme ensisijaisesti tekstianalyysin menetelmään, jossa aineiston kielellisiä ja muuntyyppisiä semioottisia valintoja tarkastellaan paitsi suhteessa toisiinsa myös suhteessa tulkintoihin aineiston sosiokulttuurisista konteksteista – huomioiden varsinkin genre- ja rekisterikontekstit, jotka jäsentävät ymmärrystä aineistosta sosiaalisena toimintana, esimerkiksi selkokielisenä (= rekisterikonteksti) uutislähetystenä ja sen alaisena uutissähkeenä (= genrekonteksti) (tekstianalyysista, ks. Virtanen ja Hiidenmaa 2020; genren ja rekisterin käsitteistä selkokielen tutkimuksessa ks. Kulkki-Nieminen 2010). Erityisenä analyysinäkökulmana hyödynämme Michael Hallidayn (1978) funktionaalisen kieliteorian näkemystä kielen kolmesta perustehtävästä eli *metafunktioista*. Metafunktiot toteutuvat kielellisessä toiminnassa samanaikaisesti. Hallidayn mukaan kielellä paitsi representoidaan maailmaa (= ideationaalinen metafunktio) samalla myös rakennetaan sosiaalisia suhteita (= intersosiaalinen metafunktio). Lisäksi kielellä jäsennetään itse kielenkäyttöä ja luodaan osista laajempia merkityskokonaisuuksia (= tekstuaalinen metafunktio). Kuten analyysiosiossa havainnollistuu, tarkastelemamme haastattelusitaatit saavat merkityksensä näiden kolmen näkökulman leikkauspisteessä: uutissähkeisiin upotetut sitaatit ovat samanaikaisesti sekä informaatiota, vuorovaikutusta että tekstuaalisesti jäsenyvää materiaalia. Selkokielen rekisterin osalta peilaamme havaintojamme siihen, mitä selkokielestä on sanottu aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa sekä *Selkomittarissa* (2022 [2018]).

Multimodaalisuuden osalta haemme uutissähkeiden analyysin avulla ymmärrystä kielellisen ja visuaalisen merkityksenannon yhteyksistä ja työnjaosta (vrt. multimodaaliseen diskurssianalyysiin, Kress 2013; selkotutkimuksen kannalta ks. Kulkki-Nieminen 2023). Painotamme analyysissa selkotutkimukselle ominaisesti viestinnän saavutettavuuden kysymyksiä. Tärkeä ero kielellisen ja visuaalisen merkityksenannon välillä on, että visuaalisten merkitysten tulkinta on väistämättä kokonaisvaltaisempaa kuin kielellisten merkitysten. Edes liikkuvassa kuvassa merkitysten tulkinta ei perustu rakenneosien lineaarisuuteen yhtä perustavalla tavalla kuin kielessä, jota on väistämättä tulkittava sana sanalta, lause lauseelta (ks. esim. Kulkki-Nieminen 2023, 64).

Analyyseissä rajaamme uutissähkeiden multimodaalisen tarkastelun sitaattiin ja sitä kontekstualisoivaan kehysosaan. Näiden rakenneosien osalta olemme merkinneet litteraatteihin erikoismerkinnöin kohdat, joissa puheen aikana kuvakerronnassa leikataan kuvasta toiseen tai joissa siirrytään kameran liikkeiden avulla kohteesta tai kuvakoosta toiseen (esim. ympäristöä kuvaavasta yleiskuvasta haastateltavan puolilähikuvaan). Esittelemme merkintätavat esimerkin 2 yhteydessä. Uutissähkeistä esit-

tämämme kuvakaappaukset perustuvat Ylen omaan kuvamateriaaliin, eikä niiden tutkimuskäyttöön tarvita lupaa.

Tutkimustyyppiltään tutkimuksemme edustaa tapaustutkimusta (ks. Vuori 2021). Analyysimme perustuu neljän huolellisesti valikoidun esimerkkitapauksen yksityiskohtaiseen ja vertailevaan analyysiin. Tapaustutkimukselle ominaisesti emme pyri laajoihin yleistyksiin vaan haemme kokonaisvaltaista ymmärrystä haastattelusitaattien roolista ja luonteesta osana selkokieleistä tv- uutisjournalismia. Analysoitavat tapaukset olemme valinneet sillä perusteella, että ne valottavat sitaattien käyttöä mahdollisimman monipuolisesti toisiaan täydentävistä näkökulmista.

Analyyysi

Seuraavaksi tarkastelemme aineistomme haastattelusitaattien saavutettavuutta ja rekontekstualisointia haastattelutyypeittäin eli sen mukaan, millainen rooli haastattelutavalle on annettu (ks. Montgomery 2007, luku 7). Perehdymme ensin arkielämän haastatteluksi nimeämäämme tyyppiin, jonka samalla esittelemme täydennykseksi Montgomeryn typologiaan. Sitten tarkastelemme kokemuksellista haastattelua ja lopuksi asiantuntijahaastattelua.

Tavallinen ihminen äänessä: sitaatti korona-ajan arkielämää käsittelevästä haastattelusta

Aloitamme tarkastelemalla sähköttää, jossa siteerattava henkilö roolitetaan niin sanotuksi tavalliseksi ihmiseksi. Roolittamisen keskeisenä kielellisenä tuntomerkkinä on haastateltavan esittely pelkästään etu- ja sukunimen sekä mahdollisesti asuinpaikan tai yksityiselämän roolin avulla (esim. *Rami Lehtola, tamperelainen Heidi Mäkelä; perheen äiti Päivi Pessinen*). Montgomery (2007, luku 7.3) on havainnut brittiläisistä tv-uutisista, että tavalliset ihmiset pääsevät ääneen erityisesti kokemuksellisen haastattelutyyppin kehyksessä. Tällöin haastateltava asemoidaan esimerkiksi onnettomuuden tai terroriteon uhriksi tai silminnäkijäksi (emt.). Sen sijaan kriisiajan aineistossamme tavallisen ihmisen kategoria on korosteisesti läsnä haastattelutyyppissä, joka ei sisälly Montgomeryn typologiaan. Käytämme tästä haastattelutyyppistä nimitystä *arkielämän haastattelu*. Siinä haastateltava kertoo esimerkiksi, mitä on juuri tekemässä, kuinka tapaa toimia tietyssä tilanteessa tai miten usein tekee jotakin. Keskeinen ero kokemukselliseen haastattelutyyppiin on, että arkielämän haastattelussa eivät painotu aistihavainnot, tunnekokemukset tai tapahtumien arviointi (vrt. Montgomery 2007, 155–156) vaan enemmän tai vähemmän reflektiivinen itsestä kertominen. Toisin sanoen arkielämän haastattelu asemoi haastateltavaa kuvaamaan itseään tavallisena, arkisena toimijana.

Tavallisen ihmisen haastattelut voi aineistossamme jakaa edelleen kahtia sen mukaan, onko kyse *vox pop*- eli katuhaastattelusta vai case-haastattelusta (luokittelusta, ks. Zareff 2017). Edellisessä haastateltavana on sattumanvaraisesti julkisessa tilassa kohdattu ihminen (ks. Beckers 2017).⁷ Case-haastattelussa taas uutisaihetta, esimerkiksi korona-ajan etäopetukseen siirtymistä, havainnollistetaan etukäteen valitun henkilön tai vaikkapa perheen kautta (ks. myös MacDonald 2003, 65–66).⁸ ”Tavallisen ihmisen” rooli korostuu varsinkin *vox pop* -haastatteluissa: vaikka haastateltavat kertovat omasta elämästään ja omista käsityksistään, uutissähkeessä heidän puheensa yleensä kehystetään esimerkiksi ”tavallisesta”, yleisestä ajattelu- tai toimintatavasta (ks. Beckers 2017). Kuvakerronnallisesti on tyypillistä, että haastattelu on tehty ympäristössä, jossa haastateltava on otaksuttavasti ollut hoitamassa arkisia asioitaan tai harrastamassa jotakin (esim. kauppa, kirjasto, ulkoilualue).

Havainnollistamme esimerkin 2 avulla, kuinka arkielämän haastatteluista poimituja sitaatteja hyödynnetään aineistossamme. Esimerkissä uutisoidaan kirjastojen osittaisesta avautumisesta täyssulun jälkeen loppukeväästä 2020. Haastattelusitaatti kehystyksineen on lihavoitu esimerkistä.

Esimerkki 2 (12.5.2020). Esimerkkien taulukoissa merkintä [⌘ + kuvan tunniste] tarkoittaa kuvakerronnan leikkauskohtaa eli kuvamateriaalin vaihtumista. Merkintää vastaava kuva on näkyvillä taulukon jäljessä. Merkin ⌘ edellä oleva >-merkki puolestaan tarkoittaa kameran liikettä eli esitettävän kohteen ja/tai kuvakoon muutosta edeltävään merkintään nähden (kuvamateriaalin pysyessä samana, ks. r. 5). Tilarajoitusten vuoksi huomioimme leikkauskohdat pääasiassa vain sitaateista ja niitä kehystävistä uutissähkeen osista. Sitaitissa merkintä : sanan lopussa tarkoittaa äänteen venytystä (tota:).

1	UUTISAIHE	nyt uutinen kirjastoista (2.0)
2	UUTISKÄRKI	kirjastot ovat avautuneet koronatauon jälkeen (2.0)
3	ELABORAATIO 1	kirjastoista saa taas lainata kirjoja (1.0) kirjoja voi myös palauttaa kirjastoon (2.0)
4	ELABORAATIO 2	kirjastoon ei saa nyt jäädä lukemaan (.) tai [⌘2.1] viettämään [⌘2.2] aikaa (2.0)
5	ELABORAATIO 3	[kehys:] [⌘2.3] tamperelainen Heidi Mäkelä hakee kirjastosta [⌘2.4] kirjoja (0.5) jotka hän on varannut (0.5)
		[sitaatti:] no täs on tota: [>⌘2.5] fantasiakirjoja ja sitten on tollasta niin kun proosaa ja [⌘2.6] vähä kaikenlaista he he (0.5)
		[tekstitys:] no täs on fantasiakirjoja ja sitten on tollasta niin kun proosaa ja vähä kaikenlaista
6	UUTISKÄRJEN KERTAUS	kirjastot ovat avautuneet koronatauon jälkeen

Kuva 2.1

Kuva 2.2

Kuva 2.3

Kuva 2.4

Kuva 2.5

Kuva 2.6

Esimerkissä 2 uutiskärkenä esitetään kirjastojen osittainen avautuminen uudeen asiakkaiden käyttöön. Uutiskärkeä seuraa kaksi elaboraatiota, jotka tarjoavat asiasta lisätietoa. Rakennneosissa eritellään kirjaston käyttöön liittyviä normeja – lupia ja kieltoja – ja sitä kautta esitetään kirjastoissa asiointi normaalia rajoitetummaksi (r. 3: *kirjastoista saa taas lainata kirjoja [1.0] kirjoja voi myös palauttaa kirjastoon*; r. 4: *kirjastoon ei saa nyt jäädä lukemaan [...] tai viettämään aikaa*).

Rivillä 5 esitetään kolmantena elaboraationa audiovisuaalinen haastattelusitaatti. Edellisistä poiketen se ei ensisijaisesti tarjoa täydentävää tietoa uutiskärjestä vaan ennemminkin havainnollistaa sitä näyttämällä, että ihmiset todella käyvät jälleen kirjastoissa (vrt. sitaatit keinona rakentaa uutisen uskottavuutta; ks. Haapanen ja Perrin 2017). Sitaattia kontekstualisoidaan kehysosalla, joka esittelee haastateltavan sekä kertoo, mitä tämä on parhaillaan tekemässä (r. 5: *tamperealainen Heidi Mäkelä hakee kirjastosta kirjoja [0.5] jotka hän on varannut*). Esittelyyn valittu, yksityistä elämänpäi-riä korostava näkökulma ohjaa tulkitsemaan haastateltavan ”tavalliseksi ihmiseksi”, tässä tapauksessa kirjaston asiakkaaksi. Kuvakerronnassa sitaatin kontekstualisointia palvelee ennakoiva leikkaaminen kirjaston tiloja esittelevästä kuvituskuvasta (r. 4, kuva 2.1) lähikuvaan, jossa näkyy kyltti *Noudettavat varaukset* (kuva 2.2). Sitaatin kehystykseen sisältyvän jakson *kirjoja jotka hän on varannut* lausumisen leikataan haastateltavasta lainaustiskillä näkyvään kirjapinon (kuva 2.4), mikä tukee uutistenlukijan puheen ymmärtämistä.

Sitaatin varsinaiseen esitykseen siirrytään visuaalisesti kameran liikkeellä: kamera liikkuu kirjapinosta haastateltavaan (r. 5, kuva 2.4 → kuva 2.5). Kuvakokona kuvassa 2.5 on puolikuva, joka ei kohdista huomiota yksinomaan haastateltavaan vaan myös siihen, mitä hän on parhaillaan tekemässä. Sitaatissa haastateltava erittelee, minkälaisia teoksia on tullut noutamaan: *no täs on tota:: fantasiakirjoja ja sitten on tollasta niin kun proosaa ja vähä kaikenlaista he he*. Sitaatti on arkielämän haastatteluille tyyppillinen: haastateltava kertoo omaan elämäänsä liittyvästä tavallisesta asiasta. Sitaattiin ei sisälly asian tunnepohjaista tai muunlaista kokemuksellista käsittelyä, toisin kuin Montgomeryn (2007) kokemuksellisessa haastattelutyypissä. Esimerkissä sitaatin tehtävänä voi pitää ennen muuta sitä, että se merkityksellistää poikkeusolojen rajoittaman kirjastoasioinnin kokemuksellisesti neutraaliksi arkiseksi asiaksi. Kriisiajan viestinnän kannalta sitaattia voi tulkita yhtäältä normalisoivana: se havainnollistaa ”tavallisen ihmisen” avulla yhteiskuntaa, joka on sopeutunut poikkeusoloihin ja jonka jäsenille sopeutuminen on normaalia ja odotuksenmukaista (ks. Virtanen ja Kulki-Nieminen 2023). Toisaalta sitaatin tehtäväksi voi ajatella myös rauhoittamisen: sen avulla todennetaan, että arkielämässä on päästy ottamaan yksi askel kohti normaalia.

Saavutettavuuden näkökulmasta haastattelusitaattia – samoin kuin ympäröivää uutistenlukijan puhetta – voi pitää perusselkokielen kriteerit täyttävänä. Molemmissa puhe nojaa perussanastoon ja on kieliopillisesti yksinkertaista. Uutispuhe sisältää ai-noastaan päälauseita, ja koheesion keinona on hyödynnetty paitsi sanatoistoa myös

polaarista kontrastointia (r. 3: *saa* – r. 4: *ei saa*). Sitaatin perustana puolestaan on puhutulle kielelle ominainen listarakenne, jonka osat on merkitty eksplisiittisesti (*no täs on – – ja sitten on – – ja vähä kaikenlaista*; ks. Jefferson 1990; myös Koivisto 2011, 96). Rekontekstualisoinnin kannalta sitaatti on otollinen siinä mielessä, että sen alussa on eksoforinen eli kielen ulkopuolelle viittaava pronomini *täs*, joka luo uudessa käyttöyhteydessään yhteyden kuvassa näkyvään kirjapinoon (r. 5, kuva 2.4). Uutissähke päättyy selkokonventioiden mukaisesti uutiskärjen kertaukseen (r. 6).

Haastateltavan puherytmiä voi luonnehtia rauhalliseksi, ja suunnitteluilmaukset (ks. ISK § 861) antavat myös kuulijalle aikaa jäsentää puhetta (r. 5: *no täs on totaa fantasiakirjoja ja sitten on tollasta niin kun proosaa – –*). Saavutettavuutta lisää ohjelmatekstitys, jossa sitaattia on tekstualisoitu kirjalliseen asuun karsimalla siitä joitain spontaanin puhekielen piirteitä (esim. sananhaku). Sitaatin kielellinen saavutettavuus heijastuu rekontekstualisoinnin näkökulmasta siihen, että sitaatista ei esitetä kehysosassa selkokielistä tiivistystä vaan kontekstointina on ainoastaan haastateltavan esittely.

Yrittäjä äänessä: sitaatti korona-ajan kokemuksellisesta haastattelusta

Seuraavaksi tarkastelemme uutissähkettä, johon on poimittu sitaatti haastatellun kokemuksia ja tuntemuksia esiin tuovasta haastattelusta. Kuten aiemmin mainitsimme, Montgomery (2007, 2008) lukee kokemuksellisen haastattelun (*experiential interview*) yhdeksi journalistisen haastattelun perustyyppiksi, jossa haastateltavaan suuntaudutaan henkilönä, jolla on uutisoitavasta tapahtumasta tai ilmiöstä omakohtaista kokemusta esimerkiksi silminnäkijänä, uhrina tai muunlaisena läpikävijänä. Haastattelutyyppin erityispiirteisiin kuuluu toimittajan empaattinen, kritiikitön suuntautuminen haastateltavaan – haastatellun esittämiä kokemuksia ei ole tapana asettaa kriittiseen tarkasteluun esimerkiksi asiantuntijakommentin avulla (Montgomery 2008, 270). Kokemuksellisen haastattelun yksilökeskeinen ja enemmän tai vähemmän affektinen näkökulma uutisaiheeseen tarjoaa yleisölle affiliiativista eli myötätuntoista positiota: yleisöä kannustetaan suhtautumaan empaattisesti haastatellun ilmaisemiin kokemuksiin (affiliiativisuudesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa, ks. Lindström ja Sorjonen 2013).

Aineistomme kokemuksellisissa haastattelusitaateissa ääneen pääsevät erityisesti yrittäjät, joiden toimeentuloa kriisin hallintaan liittyvät poikkeustoimet vaikeuttivat esimerkiksi matkailu-, ravintola- ja tapahtuma-aloilla. Kriisiajan journalismille ominaisesti sitaateissa on tavanomaista asettaa vastakkain normaaliolot ja poikkeusolot ("yleensä–nyt"). Kokemuksellista haastattelusitaattia voi pitää ominaisena erityisesti case-tyyppisille uutissähkeille, joissa uutisaiheena ei ole yksittäinen koronakriisin tapahtuma vaan laajemmassa tarkasteluperspektiivissä hahmottuva ilmiö, jota havain-

nollistetaan esimerkkihenkilön ja hänen kokemustensa kautta (ks. MacDonald 2003, 65–66).

Tarkastelemme kokemuksellisesta haastattelusta poimitun sitaatin käyttöä selko-kielisessä uutissähkeessä esimerkillä 3, jossa uutisoidaan matkailualan yrittäjien kokemasta ahdingosta. Jo uutiskärki on siis kokemuksellinen. Sähke on toukokuun alusta 2020, jolloin matkustaja- ja henkilöliikenne Suomeen oli ollut koronaepidemian vuoksi keskeytettyä noin kaksi kuukautta. Tässä esimerkissä uutiskärjen kertaus on prototyypistä poiketen sulautunut osaksi elaboraatiota (ks. r. 4).

Esimerkki 3 (6.5.2020). Merkeillä £ rajataan sitaatin jakso, joka on tuotettu hymyillen tai nauraan. Kulmasulut (> <) puolestaan tarkoittavat ympäröivää puhetta nopeammin lausuttua jaksoa.

1	UUTISAIHE	seuraavaksi uutinen vuokramökeistä (1.5)
2	UUTISKÄRKI	mökkiyrittäjät jännittävät tuleeko vuokramökkeihin asiakkaita (1.0)
3	ELABORAATIO 1	Itä-Suomessa on yleensä tähän aikaan keväällä (.) paljon venäläisiä asiakkaita (1.0) nyt heitä ei ole koronapandemian takia (1.5)
4	UUTISKÄRJEN KERTAUS / ELABORAATIO 2	[KEHYS:] [£3.1] mökkiyrittäjät jännittävät tuleeko vuokramökkeihin asiakkaita (.) kertoo mökkiyrittäjä [£3.2] Matleena Pulkkinen (0.5)
		[SITAATTI:] esimerkiksi se heinäkuu niin meillä asiakkaat tekevät vuotta tai (.) useempaa vuotta aikasemmin tekevät (.) varaukset (.) ja ja yleensä meillä ei niinku ikinä oo (.) [£3.3] ole näitä £peruutuksia£ >nyt ei oikeastaan oookkaan muuta kuin peruutuksia< että kyl tää on hyvin erikoinen tilanne
		[TEKSTITYS:] Esimerkiksi se heinäkuu niin meillä asiakkaat tekevät vuotta tai useempaa vuotta aiemmin varaukset. // Ja yleensä meillä ei ikinä ole peruutuksia. // Nyt ei oikeastaan muuta olekaan kuin peruutuksia. // Että kyllä tää on hyvin erikoinen tilanne.

Kuva 3.1

Kuva 3.2

Kuva 3.3

Esimerkin 3 uutiskärjessä esitetään yleistys mökkiyrittäjien mielialasta aikana, jolloin vuokramökkeihin ei ollut odotettavissa etenkin ulkomaisia tulijoita (r. 2: *mökkiryrittäjät jännittävät tuleeko vuokramökkeihin asiakkaita*). Uutiskärkeä seuraavassa elaboraatiossa asetetaan eroja korostaen vastakkain normaaliolot ja poikkeusolot (r. 3: *Itä-Suomessa on yleensä tähän aikaan keväällä [...] paljon venäläisiä asiakkaita [1.0] nyt heitä ei ole koronapandemian takia*). Rivillä 4 mökkiyrittäjien huoliin kohdistuva uutiskärki kerrataan, ja samalla se merkitään johtolauseen avulla tietyn mökkiyrittäjän esittämäksi yleistykseksi, mikä rakentaa uutiskärjen uskottavuutta (*mökkiryrittäjät jännittävät tuleeko vuokramökkeihin asiakkaita [...] kertoo mökkiyrittäjä Matleena Pulkkinen*; ks. Haapanen ja Perrin 2017). Nimeltä esittelyn yhteydessä kuvakerronnassa leikataan mökkiympäristön kuvauksesta (r. 4, kuva 3.1) puolilähikuvaan haastattelusta (kuva 3.2), minkä voi katsoa projisoivan eli ennakoivan sitaattia. Haastateltava esitellään nyt tietyn ammattiryhmän edustajana (*mökkiryrittäjä*).

Rivillä 4 seuraavassa sitaatissa haastateltava puhuu toimialansa tai vähintäänkin yrityksensä edustajana käyttämällä ”me”-viittausta ja esittämällä yleistyksen *asiakkaiden* käyttäytymisestä normaalioloissa (r. 4, esimerkiksi *se heinäkuu niin meillä asiakkaat tekevät vuotta tai [...] useempaa vuotta aikasemmin varaukset*). Puhe jatkuu toiseen rakenneyksikköön, jossa haastateltava osoittaa kontrastin normaaliolojen ja vallitsevien olojen välillä hyödyntämällä sähkeen edeltävästä osasta tuttua *yleensä*-nyt-kuviota (ja *yleensä meillä ei niinku ikinä oo [...] ole näitä EperuutuksiaE >nyt ei oikeastaan oookkaan muuta kuin peruutuksia<*). Ääri-ilmaukset *ei – – ikinä oo* ja *ei oookkaan muuta kuin – –* ohjaavat tulkitsemaan kontrastia maksimaalisena (ks. Pomerantz 1986). Kokemusta vallitsevien olojen ankaruudesta ilmaistaan lausumalla *peruutuksia*-sana hymyillen tai nauraen (*EperuutuksiaE*), mikä osaltaan luo affektista, empatiahakuista tulkintakehystä (ks. Lindström ja Sorjonen 2013). Sitaatti ja samalla koko uutissähke päättyy kiteytykseen, jossa tähdennetään kokemusta vallitsevien olojen epänormaaliudesta (*että kyl tää on hyvin erikoinen tilanne*). Kiteytyksen alussa oleva *kyl*-partikkeli käsittelee asiaa päivänselvänä kenelle tahansa (ks. Hakulinen 2001).

Kaikkiaan esimerkin 3 sitaatin voi kuulla huolipuheena, joka kutsuu yleisöä affiliiivisesti tunnistamaan ja eläytymään haastattelun tilanteeseen ja sen herättämiin kokemuksiin. Erityisesti ääri-ilmaukset suuntaavat huomiota ongelman ”aitouteen” ja kiistattomuuteen. Toisaalta esimerkistä voi havaita, että haastateltava ei itse, toimittajasta poiketen (ks. r. 4), kuvaa tunnetilaa suorasanaisesti tai nimenomaan ”jännittyneeksi” (vrt. sitaatin kehystykseen r. 4: *mökkiryttäjät jännittävät – –*). Koska meillä ei ole pääsyä uutisen raakamateriaaliin, emme voi tietää, onko haastateltava käyttänyt *jännittää*-ilmausta tai jotakin sille verrannollista ilmausta muualla haastattelussa (esim. ”jännä nähdä”, ”tässä saa nyt jännätä”) vai onko kyse nimenomaan toimittajan tulkinnasta. Uutissähkeen kokonaisrakenteen kannalta olennaisena voi pitää sitä, että uutissähke päättyy nyt sitaattiin. Haastateltavan annetaan siis sanoa aiheesta ikään kuin viimeinen sana ja puheen sävy painottuu.

Puhesitaatin rakennetta voi pitää tässäkin esimerkissä selkokielen näkökulmasta tekstuaalisesti otollisena, sillä sen alussa on konnektiivi *esimerkiksi*, joka on otettu rekontekstualisoinnissa uusiokäyttöön: konnektiivi ohjaa – uudessakin käyttöyhdeydessään – tulkitsemaan sitaatin nimenomaan havainnollistukseksi suhteessa sitaatin edellä olevaan yleistykseen.

Haastattelusitaatti hyödyntää pitkälti perussanastoa, eivätkä lauserakenteet ole erityisen monimutkaisia. Leksikaalista toistoa hyödynnetään samankaltaisesti kuin selkopuheessa (*yleensä meillä ei niinku ikinä oo ole näitä EperuutuksiaE >nyt ei oikeastaan oookkaan muuta kuin peruutuksia*). Otollista on myös se, että haastateltava käyttää puheessaan säännöllisesti taukoja, joskin ne ovat lyhyempiä kuin uutistenlukijalla.

Spontaanille puheelle ominaiset pronominitarkenteet kertovat sitaatissa, että tarkoitteita eli referenttejä on mahdollista tunnistaa teksti- tai tilaneyhteyden perus-

teella (*se heinäkuu, näitä Eperuuksia*) (ks. ISK § 723; Shore 2020, 428). Uuteen käyttöyhteyteen rekontekstualisoituna tarkenteet eivät esimerkiksi kuitenkaan välttämättä palvele saavutettavuutta, sillä ne eivät kytkeydy yksiselitteisesti edeltävään uutistenlukijan puheeseen: uutistenlukijan puheessa ei ole puhuttu *heinäkuusta* vaan *keväästä*, ja *peruutusten* sijaan on puhuttu *asiakkaiden tulemisesta*. Kuvakerronnallisesti huomio kiinnittyy sitaatin keskivaiheilla siihen, että haastateltavasta leikataan mökkirantaan ilman selvää motivaatiota (r. 4, kuva 3.3).

Kaikkiaan kokemuksellisista haastatteluista poimittujen sitaattien tehtäväksi voi esimerkin 3 valossa hahmottaa sen, että sitaatit kutsuvat vastaanottajaa tarkastelemaan koronakriisiä tietyn väestöryhmän – tiettyä ammattia harjoittavien – näkökulmasta ja eläytymään empaattisesti ryhmän edustajan kokemukseen. Toisin sanoen mökkiyrittäjän haastattelusitaatti tuo uutisaiheen kokemuksellisen puolen uutiskatojan ulottuville. Lisäksi voi huomauttaa, että koska ammatinharjoittajien haastatteluissa ei käsitellä koronaviruksen suoria terveydellisiä vaikutuksia vaan epidemian hallintaan tähtäävien toimien vaikutuksia, haastattelusitaatit voi nähdä myös journalistisina keinoina kannustaa katsojaa yhteiskunnalliseen ajatteluun ja mielipiteen muodostukseen – siis keinoina tukea selkouutisten kohdeyleisön yhteiskunnallista osallisuutta ja osallistumista.

Lääketieteen ja sosiaali- ja terveysalan edustajat äänessä: sitaatti korona-ajan asiantuntijahaastattelusta

Koronaepidemian asiantuntijoina ja kriisinhallinnan ammattilaisina aineistossamme päästetään ääneen erityisesti lääketieteen sekä sosiaali- ja terveysalan edustajia – he ovat äänessä 23 prosentissa sitaateista (ks. aineiston esittelyä). Tarkastelemme seuraavaksi, kuinka heidän haastatteluistaan poimittuja sitaatteja hyödynnetään selkokielisissä uutissähkeissä. Haastattelutyypin osalta asetamme nyt keskiöön asiantuntijahaastattelun. Montgomerya (2007, 170–176) mukaillen nimitämme asiantuntijahaastatteluksi sellaista haastattelutyyppiä, jossa haastateltava asemoidaan asiantuntijaksi virka- tai ammattinimikkeen avulla (esim. *ylilääkäri Markku Mäkijärvi*) ja jossa hänen roolinaan on selittää tai kommentoida uutiskärkeä asiantuntijaymmärryksensä valossa.

Aineistossamme asiantuntijahaastatteluista poimituille sitaateille on ominaista erikoisan sanaston käyttö sekä koronakriisin tarkastelu abstraktilta, arkiymmärryksen ylittävältä tasolta. Tällaisten sitaattien saavutettavuus voi siis olla selkouutisten kohdeyleisöille heikompi kuin edellä käsittelemiemme haastattelutyypin. Tällöin myös itse uutisaihe voi olla sellainen, ettei sitä ole mahdollista pelkistää konkreettiseksi ilmiöksi vaan uutissähkeessäkin käytetään hieman vaativampaa sanastoa. Rekontekstualisoinnin näkökulmasta asiantuntijasitaateille on ominaista, että niiden sisällöstä esitetään selkokielinen tiivistys.

Havainnollistamme asiantuntijahaastattelusta poimitun sitaatin käyttöä ensin esimerkillä 4, jossa uutissähkeeseen sisältyy lääkärin haastattelusta poimittu sitaatti. Esimerkki on alkukesältä 2020, jolloin ensimmäinen epidemia-aalto oli Suomessa päättymässä ja koronaviruksen ilmaantuvuus oli laskussa. Uutisaiheena on Viron esittämä toive Suomen matkustusrajoitusten höllentämisestä. Haastateltavana on HUSin diagnostiikkajohtaja.

Esimerkki 4 (2.6.2020)

1	UUTISAIHE	nyt uutinen matkailusta (2.0)
2	UUTISKÄRKI	Viro toivoo (.) että suomalaiset matkailijat (.) palaavat pian Viroon (2.0)
3	ELABORAATIO 1	koronatilanne on vienyt matkailijat Virosta (1.5) monilla virolaisfirmoilla menee sen takia huonosti (2.0)
4	ELABORAATIO 2	[KEHYS:] [4.1] suomalainen asiantuntijalääkäri sanoo (1.0) [4.2] että jos suomalaiset alkavat [4.3] nyt matkailla ulkomaille (1,0) [4.4] se voi lisätä koronavirustartuntoja [4.5] (1.0)
		[SITAATTI:] kyllä tää on nyt valitettavasti uhka me ei olla kuitenkaan [4.6] Suomessa saatu korona- (.) tautitapausten määrää niin alas että (.) voitais ihan turvallisim mielin olla (2.0)
		[TEKSTITYS:] – Kyllä tää on valitettavasti uhka. Me ei olla kuitenkaan Suomessa saatu korona-tautitapausten määrää niin alas, että voitais ihan turvallisim mielin olla.
5	UUTISKÄRJEN KERTAUS	Viro toivoo (.) että suomalaiset matkailijat palaavat pian Viroon (1.5)
6	ELABORAATIO 3	Suomen hallitus antaa ehkä tällä viikolla uusia ohjeita matkailusta

Kuva 4.1

Kuva 4.2

Kuva 4.3

Kuva 4.4

Kuva 4.5

Kuva 4.6

Esimerkin 4 uutiskärkenä referoidaan Viron toivomus siitä, että suomalaiset päästettäisiin jälleen matkailemaan Viroon (r. 2). Ensimmäisessä elaboraatiossa valotetaan toiveen taustaa: matkustajakadon kerrotaan aiheuttaneen virolaisille yrityksille taloudellisia ongelmia (r. 3). Elaborointia jatketaan sitaattina esitettävän asiantuntijakommentin avulla (r. 4). Asiantuntijahaastattelun siteeraamiselle ominaisesti haastateltava asemoidaan asiantuntijaksi esittelemällä hänet ammattinimikkeen kera (r. 4: *suomalainen asiantuntijalääkäri sanoo [1.0] että* –). Kansallisuutta ilmaisevalla määriteosalla (*suomalainen*) voi tulkita olevan tekstuaalinen tehtävä: se osoittaa vaihdosta Viron näkökulmasta Suomen näkökulmaan. Haastateltavan nimi mainitaan poikkeuksellisesti ainoastaan ruututekstinä (ks. kuva 4.6). Kokonaisuutena sitaatin kehysosa toteutuu referointina, jossa haastateltavan esittelyä seuraa *että*-lauseessa selkokielinen referaatti haastateltavan näkemyksestä (r. 4: *suomalainen asiantuntijalääkäri sanoo [1.0] että jos suomalaiset alkavat nyt matkailla ulkomaille [1.0] se voi lisätä koro-*

navirustartuntoja). Kehystävä referointi toteutuu siis epäsuorana esityksenä, jossa referoidaan sisältö mutta ei alkuperäistä ilmaisutapaa.

Sitaatin selkokielenä tiivistyksenä esitetään uhkakuva eli kielteinen skenaario; kriittinen näkökulma on havaittu asiantuntijakommenttien tyyppiinerteksi (Montgomery 2007, 176). Uhkakuva referoidaan ehtosuhdetta ilmaisevalla lauseyhdistelmällä (r. 4: – – *jos suomalaiset alkavat nyt matkailla ulkomaille [1.0] [”niin”] se voi lisätä koronavirustartuntoja*). Kuvakerronnassa uhkakuvaa vahvistetaan näyttämällä kuvituskuvaa matkailijoista ja leikkaamalla ”niin”-jakson alkaessa ihmisiin, jotka halaavat toisiaan laivaterminaalissa (ks. r. 4, kuva 4.3 → kuva 4.4), ja edelleen matkustajalaivoihin satamassa (kuva 4.5). Näin katsojaa siis ohjataan kuvallisin keinoin havaitsemaan yhteys matkailun ja viruksen leviämisen välillä.

Siirryttäessä sitaatin kehystyksestä sen varsinaiseen esitykseen tekstuaalisesti huomionarvoista on, että sitaatin alussa on jälleen aines, tällä kertaa pronomini, jota uusiokäytetään luomaan yhteys uutistenlukijan edeltävään puheeseen (r. 4: *kyllä tää on nyt valitettavasti uhka* – –). Lisäksi pronominin valinta – käytössä on *tä(m)ä* eikä *se* tai *tu* – tähdentää uuden näkökulman ottamista jo puheena olleeseen asiaan (ks. Etelämäki 2006; Shore 2020, 561).

Toisena huomionarvoisena seikkana siirtymässä sitaatin kehystyksestä sitaatin esitykseen on se, että kuvakerronnan leikkausrytmi ei käy yksiin puhujanvaihdoksen kanssa, vaan nyt haastattelun puhe alkaa kuulua jo ennen hänen kuvansa näkymistä (ks. r. 4). Ratkaisun voi ymmärtää audiovisuaalisen selkoviesticinnän tasapainoiluksi kahdentyyppisen merkityksenannon välillä: tuetaanko kuvamateriaalilla ensisijaisesti puheen asiasisällön ymmärtämistä, vai jäsennetäänkö sillä muutoksia osallistumiskehikossa eli siinä, kuka puhuu ja missä ominaisuudessa (ks. Goffman 1981)? Käsillä olevassa esimerkissä kuvamateriaali on selvästikin valjastettu tukemaan referoidun asiasisällön ymmärtämistä, sillä puhesitaatin alkuosan aikana näkyvä kuvamateriaali matkustajalaivoista Helsingin satamassa (ks. r. 4, kuva 4.5) tukee nimenomaan puhesitaatin alussa olevan pronominin ja laajemmin haastateltavan esittämän uhkakuvan tulkitintaa. Osallistumiskehikon hahmottamista tukevaan kuvamateriaaliin leikataan vasta sitaatin toisen lauseen aikana (ks. r. 4, kuva 4.6). Tasapainoilu asiasisällön ja osallistumiskehikon jäsentämisen välillä tuo kuvakerrontaan nopearytmisyyttä, mikä ei ole selkoviesticinnän kannalta ihanteellista (ks. Selkokeskus 2024).

Kokonaisuutena uutissähkeeseen sisältyvää haastattelusitaattia (r. 4) voi luonnehtia asiantuntijapuheeksi: kommentti esitetään suoraviivaisesti ja ehdottomasti yksinkertaisen *olla*-lauseen avulla: *kyllä tää on nyt valitettavasti uhka* – –. Asiantuntijapuheelle ominaisesti tilannekuvan muodostamisessa nojataan erikoissanastoon, joka viittaa erityisiin tiedonhankkimisen ja kriisinhallinnan menetelmiin: puhutaan toisaalta *koronatautitapausten määrästä* ja toisaalta määrän *saamisesta alas* (r. 4).

Vaikka asiantuntijapuhe ei olisikaan selkouutisten kohderyhmille kaikilta osin saatutettavaa, on hyvä muistaa, että audiovisuaalinen sitaatti välittää – Hallidayn (1978)

metafunktioajattelun mukaisesti – paitsi ideationaalisia aina myös interpersoonaisia eli vuorovaikutukseen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä merkityksiä. Siinä missä sitaatin selkokielinen kehysosa (r. 4) referoi haastateltavaa hyvin neutraaliin sävyyn, itse puhesitaatti sävyttyy toisin: se tuo esiin haastatellun pahoittelevan ja ainakin jossain määrin empaattisen puhesävyyn (r. 4: *kyllä tää on nyt valitettavasti uhka*) sekä yhteisöllisyyttä ja yhteisvastuuta korostavan näkökulman: epidemian hallinta esitetään ”meidän” eli eli kaikkien suomalaisten yhteiseksi huolenaiheeksi (r. 4: *me ei olla – – Suomessa saatu korona- [...] tautitapausten määrää niin alas että [...] voitais ihana turvallisiksi mielin olla*). On siis muistettava, että asiakeskeisinkään haastattelupuhe ei välitä pelkkää, puhdasta informaatiota, vaan siinä tuotetaan aina myös interpersoonaisia merkityksiä, jotka ovat kriisiajan viestinnässä erityisen tärkeitä.

Asiantuntijakommentin jälkeen uutissähkeessä kerrataan uutiskärki (r. 5) ja esitetään vielä kolmas elaboraatio, jossa kerrotaan, mitä Suomen hallitus aikoo seuravaksi tehdä (r. 6). Tämä rakenneratkaisu pyrkii kenties varmistamaan, ettei katsoja virheellisesti tulkitse haastatellun lääketieteen asiantuntijan kommenttia Suomen virallisiksi päätökseksi säilyttää matkustusrajoitukset ennallaan.

Tarkastelemme vielä toista asiantuntijasitaatin sisältävää esimerkkiä, jonka avulla haluamme kiinnittää huomiota paitsi sitaattien myös ympäröivien uutissähkeiden kielellisen vaikeustason vaihteluun. Fokusoimme analyysin nyt edellistä vahvemmin sitaatin ja ympäröivän uutissähkeen kielelliseen vaikeustasoon. Esimerkki 5 on vuoden 2020 loppusyksyltä, jolloin koronarokotteen kehittämisestä alkoi kantautua hyviä uutisia. Esimerkissä lääkeyritysten raporttoimia edistysaskeleita kommentoi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ylilääkäri.

Esimerkki 5 (10.11.2020). Merkintä ↑ tarkoittaa ympäristöä korkeammalta lausuttua sanaa.

1	UUTISAIHE	aluksi lääketieteen uutinen (1.0)
2	UUTISKÄRKI	kaksi lääkefirmaa (.) on kertonut edistymisestä (.) koronarokotteen kehittämisessä (1.0)
3	ELABORAATIO 1	lääkeyhtiöt ovat (.) Pfizer ja BioNTech (1.0) ne kertovat että niiden rokote on estänyt 90-prosenttisesti (.) koronataudin kehittymisen (1.0) tulokset ovat kolmannen vaiheen testeistä (1.0)
4	ELABORAATIO 2	rokotesteissä on ollut (.) yli neljäkymmentä tuhatta ihmistä (.) kuudessa maassa (.) testit kertovat (.), että rokote ei ole ollut (.) terveydelle vaarallinen (.)
5	UUTISKÄRJEN KERTAUS	kaksi lääkefirmaa on edistynyt koronarokotteen kehittämisessä (1.0)
6	ELABORAATIO 3	lääkefirma Pfizer kertoo (.) että se voi valmistaa vuoden loppuun mennessä (.) viisikymmentä miljoonaa rokotetta (1.0) ensi vuoden aikana rokotetta valmistuu (.) 1,3 miljardia (1.0)
7	ELABORAATIO 4	<p>[KEHYS:] [¶ 5.1] testausta on kuitenkin vielä jatkettava (.) sanovat asiantuntijat (.) [¶ 5.2] kuten ylilääkäri (.) Hanna Nohynek (.) Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksesta</p> <p>[SITAATTI:] no nää on alustavia tuloksia ↑ hyviä sellaisia mutta vielä tarvitaan lisää (.) tietoa sekä ää sen tehon kestosta että turvallisuudesta riittävän suurella määrällä (.) ää pot- näitä tutkittavia</p> <p>[TEKSTITYS:] – Nää on alustavia tuloksia, hyviä sellaisia, mutta vielä tarvitaan lisää tietoa sekä sen tehon kestosta että turvallisuudesta riittävän suurella määrällä näitä tutkittavia.</p>
8	ELABORAATIO 5	Suomessa yritetään varmistaa (.) että koronarokotetta riittää kaikille halukkaille (.) näin sanoo sosiaali- ja terveysministeriö (1.0)
9	ELABORAATIO 6	turvallisuus- ja terveysosaston ylilääkäri (.) Sari Ekholm sanoo (.) että Suomi on varautunut ostamaan rokotetta paljon (1.0) silloin rokotetta riittää kaikille (.) jotka haluavat sen ottaa

Kuva. 5.1

Kuva. 5.2

Esimerkissä 5 uutiskärkenä referoidaan kahden lääkeyrityksen kertomasta edistyksestä koronarokotteen kehityksessä (r. 2). Uutiskärkeä seuraa nyt jopa kuusi elaboraatiota, joista neljäs toteutuu asiantuntijahaastattelusta poimittuna sitaattina. Kuvakeronnassa jakso alkaa kuvalla THL:n päätoimipisteestä (r. 7, kuva 5.1), josta leikataan *kuten*-sanalan lausumisen edellä puolikuvaan haastateltavasta (kuva 5.2). Nyt, toisin kuin esimerkissä 4, sitaatin kehysosan voi siis todeta tukevan ensisijaisesti osallistumiskehikon hahmottamista (kuka seuraavaksi puhuu ja missä ominaisuudessa). Toisaalta esimerkin 4 tavoin sitaatin kehystykseen liittyy nytkin selkokielistä referointia – nyt niin, että referoituna esitetään *asiantuntijoiden* kollektiivinen kanta, jota haastattelusitaatin sitten kerrotaan havainnollistavan (r. 7: *testausta on kuitenkin vielä jatkettava sanovat asiantuntijat kuten ylilääkäri Hanna Nohynek Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksesta*). Esimerkin 4 tapaan referaatti ilmentää kriittistä asiantuntijapuhetta:

referoitu tutkijan kanta on merkitty erilinjaiseksi (*kuitenkin*) suhteessa siihen, että lääkeyritysten kerrotaan puhuneen optimistisesti jo rokotteiden massatuotannosta. Sitaatissa edistysaskeleen uutisarvoisuutta maltillistetaan luonnehtimalla tuloksia *alustaviksi*. Kantaa seuraa kuitenkin prosodisesti merkitty lisäys, jossa uutisen tähdennetään olevan sanotusta huolimatta positiivinen (*no nää on alustavia tuloksia* ↑ *hyviä sellaisia* – –). Lisäystä voi pitää intersubjektisesti olennaisena yksityiskohdaksi, sillä osana kriisiajan julkista viestintää asiantuntijakommentit ovat omiaan vaikuttamaan yleiseen mielialaan ja henkiseen hyvinvointiin.

Myönnyttävän lisäyksen jälkeen sitaatin näkökulma kääntyy siihen, mitä *vielä tarvitaan*, jotta tavoiteltuun lopputulokseen eli rokotteiden massatuotantoon päästään (r. 7: – – *mutta vielä tarvitaan lisää tietoa sekä ää sen tehon kestosta että turvallisuudesta riittävän suurella määrällä pot- näitä tutkittavia*). Kriteerien erittely luo vaikutelmaa siitä, että tarve lisätestaukselle on selvä. Passiivimuoto (*tarvitaan*) luo vaikutelmaa yleisistä vaatimuksista, joita on noudatettava.

Tekstuaalisesta näkökulmasta voi havaita, että haastattelusitaatin alussa on edeltävän esimerkin tavoin pronomini, jota hyödynnetään sitaatin sidostamiseen niin, että se on hahmotettavissa näennäiseksi jatkeeksi uutistenlukijan puheelle: *no nää on alustavia tuloksia* – –. Kaikkiaan sitaattia ei voi kuitenkaan pitää selkoviestinnällisesti järin saavutettavana. Ensinnäkin sitaatin avainkäsitteiden *teho* ja *turvallisuus* osalta huomio kiinnittyy pronominitarkenteeseen (*sekä ää sen tehon kestosta että turvallisuudesta*), jonka viittauskohde ei avaudu suoraviivaisesti sitaatin eikä sitä edeltävän uutistenlukijan puheen perusteella (vrt. esimerkkiin 3). Toiseksi sitaatissa oleva *mutta*-lause on rakenteellisesti vaativa: substantiiviin *tieto* liittyy jälkimääritteenä paitsi *sekä–että*-rakenne (ks. ed.) myös tavan adverbiaali (– – *turvallisuudesta riittävän suurella määrällä* – –), johon sisältyy edelleen itsekorjaus. Itsekorjauksessa asiayhteydessään väärinymmärrykselle altis *potilas*-sana jätetään kesken ja korvataan sopivammaksi katsotulla sanalla (– – *määrällä* (.) *ää pot- näitä tutkittavia*).⁹

Toisaalta voi kuitenkin kysyä, onko sitaatissa käytetty kieli merkittävästi vaativampaa kuin ympäröivän uutissähkeen kieli. Tarkastellaan esimerkiksi uutistenlukijan puhetta rivillä 3: – – *niiden [= lääkeyhtiöiden] rokote on estänyt 90-prosenttisesti koronataudin kehittymisen* (.) *tulokset ovat kolmannen vaiheen testeistä*. On selvää, että tässä jaksossa uutistenlukijan puhe on yhtä vaativaa kuin siteerattu asiantuntijan puhe: uutistenlukija puhuu prosenttiosuuksista (*90-prosenttisesti*), käyttää lauseen objektina verbin nominaalimuotoa (*estänyt* – – *koronataudin kehittymisen*) ja tukeutuu erikoiskieliseen sanastoon (*kolmannen vaiheen testit*) selittämättä, mitä käsitteellä tarkoitetaan. Esimerkkiä 5 on siis pidettävä kokonaisuutena selvästi vaativampana selkojournalismina kuin etenkin esimerkkejä 2 ja 3. Esimerkki osoittaa, että kriisiajan uutissähkeissä on ainakin jonkin verran uutisaiheesta juontuvaa vaikeustason vaihtelua.

Yhteenveto ja päätelmät

Tässä artikkelissa olemme tarkastelleet suomalaisen selkokielisen tv-uutisjournalismin käytänteitä – erityisnäkökulmanamme audiovisuaalisten haastattelusitaattien käyttö selkokielisen uutissähkeen osana. Tavoitteenamme on ollut selvittää ja pohtia, millaisin käytäntein tällaisia elementtejä, jotka toisaalta kuuluvat kiinteästi uutisjournalismin lajipiirteisiin mutta toisaalta eivät välttämättä täytä kielimuodoltaan selkoviestinnän erityisvaatimuksia, hyödynnetään osana selkokielistä kokonaisuutta. Olemme tarkastelleet sitaattien käyttöä erityisesti koronaviruspandemian aikaisessa kriisiajan uutisoinnissa, jossa saavutettavuudella voi katsoa olevan erityisen tärkeä merkitys.

Havainnollistimme audiovisuaalisen siteeraamisen käytänteitä neljän esimerkkitaupauksen avulla, joihin sisältyvät haastattelusitaatit edustavat korona-ajan aineistollemme ominaisia uutishaastattelun tyyppjä: arkielämän haastattelua, kokemuksellista haastattelua ja asiantuntijahaastattelua. Pohdimme seuraavaksi tutkimuksemme tuloksia kokoavasti kolmesta näkökulmasta.

Ensinnäkin analyysimme osoittavat, että selkokielisiin uutissähkeisiin valittujen haastattelusitaattien kielellinen vaikeustaso vaihtelee: osa sitaateista täyttää perusselkokielen kriteerit vaivatta, osa heikommin. Vaihtelun havaitsimme olevan yhteydessä haastattelutyyppeihin: arkielämän haastattelut ja kokemukselliset haastattelut voivat edustaa arkipuhetta, jossa hyödynnetään pitkälti kielen perussanastoa ja -kielioppia eli niitä resursseja, jotka ovat myös selkokielen kivijalka.¹⁰ Asiantuntijahaastattelut sitä vastoin sisältävät todennäköisemmin myös erikoiskielten piirteitä eli erikoissanastoa sekä vaativampia syntaktisia rakenteita. *Arkielämän haastattelun* esittelemme täydennyksenä Montgomeryn (2007) journalististen haastattelutyyppeiden joukkoon.

Edelleen havaitsimme, että sitaatin kielellinen vaikeustaso on yhteydessä ympäröivän uutissähkeen vaikeustasoon: jos haastattelusitaatti sisältää abstraktia kieltä, se voi johtua uutisaiheesta, jota ei ole mahdollista pelkistää konkreettiseksi ilmiöksi tai jonka käsittely on jouduttu rajaamaan lyhyessä uutissähkeessä hyvin suppeaksi. Tämä tarkoittaa, että selkouutiset eivät havaintojemme perusteella sijoitu kattavasti perusselkokielen vaikeustasolle. Osin vaikeustason vaihtelun voi katsoa johtuvan siitä, että selkouutislähetyksen kohdeyleisö on heterogeenista. Selkojournalismin kehittämissä kannalta pidämme kuitenkin tärkeänä, että etenkin kriisiaikana selkomediat käyttäisivät johdonmukaisesti perusselkokielistä ilmaisua sekä hyödyntäisivät selittämistä mukauttamisen keinona silloin, kun erikoiskielistä ilmausta ei voida jättää uutisesta pois. Sitatien osalta kantamme on – journalistien kantaa mukailten –, että uutisoitava asia ei saa jäädä selkojournalismissa sitaatin varaan. Tärkeintä on siis sitaatin huolellinen selkokielinen kehystäminen, ei se, onko sitaatti itsessään kaikilta osin saavutettava. On arvo sinänsä, että selkouutisissa voi kuulla haastateltavien

autenttista puhetta. Harkitsemisen arvoisena vaihtoehtona pidämme kuitenkin sitä, että tekstityksessä sitaatti esitettäisiin selkokielistettynä.

Toisena esimerkkitapaukset läpäisevänä ilmiönä analyysimme toi esiin sen, että tapa, jolla kulloinenkin haastattelusitaatti rekontekstualisoidaan osaksi uutissähkettä, korreloi sitaatin kielellisen vaikeustason kanssa. Tämä tarkoittaa, että kielellisesti kaikkein yksinkertaisimmat sitaatit rekontekstualisoidaan tyypillisesti pelkällä sitaattia edeltävällä haastateltavan (ja hänen toimintansa) nimeämisellä, kun taas kielellisesti vaativammassa sitaateissa rekontekstualisointi ulottuu todennäköisemmin myös sitaatin sisällön mukauttamiseen. Rekontekstualisoinnin tapa ilmentää siis toimittajien käsitystä sitaatin vaikeustasosta, joka esimerkkitapauksissa vastaa hyvin omaa kielitieteellistä näkemystämme.

Havaitsimme edelleen, että vaativammassa sitaateissa myös kuvakerronta voi osallistua sitaatin rekontekstualisointiin. Tällöin kuvakerronta on uutistenlukijan puheen aikana esimerkiksi havainnollistavaa ja konkreettista, mikä voi tukea selkokielisen tiivistyksen tai itse sitaatin ymmärtämistä. Toisaalta tämä sama käytäntö voi tuottaa kuvakerrontaan nopearytmisyyttä ja/tai aiheuttaa sen, että puhuja ei näy kuvassa haastattelusitaatin alkaessa (ks. esimerkki 4). Tällöin selkoviestinnän oppaissa tähdenneetyt periaatteet kuvan ja äänen synkronisuudesta sekä kuvakerronnan rauhallisesta rytmistä eivät välttämättä toteudu ihanteellisella tavalla (ks. H. Virtanen 2015; Selkokeskus 2024).

Yleisenä, lähes vaihtelemattomana kielellisenä kontekstualisoinnin ja tekstualisoinnin käytänteenä havaitsimme, että haastattelusitaattia edeltävä kehystys muotoillaan aineistossamme niin, että tulevaan sitaattiin mahdollisesti sisältyvät kohesii-viset eli tekstuaalista sidoksisuutta rakentavat elementit kuten konnektiivit ja taaksepäin viittaavat pronominit saavat mielekkään tulkintapohjan myös uudessa kontekstissaan, osana uutissähkettä. Käänteisestä näkökulmasta asian voi ilmaista niin, että selkojournalismissa suositaan sitaatteja, joissa on tekstuaalisen metafunktion (ks. Halliday 1978) kannalta otollisia, saavutettavuutta tukevia piirteitä. Samansuuntaisia havaintoja ovat tehneet Ylen yleiskielisistä tv-uutisista Leena Immonen ja Heidi Rontu (2007). Nämä havainnot kyseenalaistavat ainakin selkojournalismin osalta Steven Claymanin (1995) näkemystä siitä, että puhesitaattien valintaan vaikuttaa olennaisesti sitaatin irrotettavuus eli se, että sitaatti voidaan lähes sellaisenaan ymmärtää uudeksakin käyttöyhteydessään. Lisäksi sitaattien alkuun monesti jätetyt dialogiset ainekset kuten partikkelit *no* ja *kyllä* kannustavat uutistenkatsojaa huomioimaan sitaattien responsiivisen luonteen ja yhteyden haastattelutilanteeseen. Erityisesti *no*-partikkeliä on pidetty haastatteluvastauksen tyypipiirteenä (ks. ISK 2004 § 1036).

Kolmantena kokoavana havaintona nostamme esiin sitaatteihin sisältyvän interpersoonaisen merkityksenannon ja sen olennaisuuden myös uutisjournalismissa. Hallidayn (1978) funktionaaliseen kieliteoriaan nojautuva lähtökohtamme oli, että uutis-sähkeiden sitaatit paitsi rakentavat ymmärrystä uutisaiheesta (= ideationaalinen

funktio) myös osoittavat haastatellun suhtautumista asiaan sekä ilmentävät tietynlaisia puhesävyä tai vuorovaikutustyyliä (= interpersoonainen funktio). Esimerkkeinä tarkastelemiimme sitaatteihin liittyy monia interpersoonaisia merkityksiä, joita olisi ollut vaikea tavoittaa uutistenlukijan äänellä esitettynä epäsuorana referointina. Tämä johtuu ennen muuta siitä, että monet interpersoonaiset sävymerkitykset toteutuvat kielenkäytössä kokonaisvaltaisesti, koko lausuman läpäisten (esim. puheen prosodia, ilmeet, eleet). Katsommekin, että audiovisuaalisten sitaattien keskeisiä tehtäviä uutisjournalismissa on välittää myös uutisaiheeseen liittyviä suhtautumistapoja ja tunnekokemuksia sekä yleisemmin mielialoja. Erityisesti kriisiaikana merkityksellisiä voivat olla ne sävyt, joilla asioista julkisuudessa puhutaan, sillä ne ovat omiaan vaikuttamaan yleiseen ilmapiiriin ja kriisinkestävyyyteen eli resilienssiin (ks. esimerkit 4 ja 5). Toisaalta sitaatit voivat tarjota vastaanottajalle mahdollisuuden tarkastella kriisiaikaa empaattisesti tietyn väestöryhmän näkökulmasta (ks. esimerkki 3) sekä kokea vertaisuutta kriisiajassa elämisessä (ks. esimerkki 2). Lisää käyttäjälähtöistä tutkimusta tarvittaisiin interpersoonaisen merkityksenannon saavutettavuudesta.

Tutkimusmenetelmänä olemme hyödyntäneet tekstianalyysia, ja analyysin kohteina ovat olleet valmiit uutissähkeet. Uutissähkeiden tuotantoprosessiin olemme perehtyneet vain yleisluontoisesti uutistoimituksen taustahaastatteluiden avulla. Meillä ei ole ollut pääsyä uutissähkeiden koostamisessa hyödynnettyihin materiaaleihin, mistä syystä emme ole voineet tarkastella sitaattien rekontekstualisoinnin prosessia koko laajuudeltaan. Emme siis tiedä, millaisista kokonaisuuksista ja asiayhteyksistä sitaatteja on poimittu, mikä paikoin rajoitti analyyseja ja jätti kysymyksiä auki (ks. erityisesti esimerkkiä 2; vrt. Haapanen ja Perrin 2017).

Tutkimuksemme on sijoittunut niin kysymyksenasettelultaan kuin teoreettisilta lähtökohdiltaan journalismin tutkimuksen ja selkoviestinnän tutkimuksen risteyskohtaan. Tutkimusasetelma on ajankohtainen senkin vuoksi, että myös kaupalliset toimijat, esimerkiksi Etelä-Suomen Media, julkaisevat aiempaa enemmän selkokieliisiä mediatekstejä. Tutkimustuloksemme täydentävät aiempaa journalistisen siteeraamisen tutkimusta valottamalla myös sitä, *miksi* sitaatteja rekontekstualisoidaan eri tavoin eli miksi on olemassa erilaisia rekontekstualisoinnin käytänteitä (vrt. Ekström 2001; Feng 2017). Jatkotutkimuksessa olisi tarpeen edelleen vertailla epäsuoran ja sitaattimuotoisen referoinnin multimodaalisia käytänteitä niin selkokielisessä kuin yleisessä tv-uutisjournalismissa.

Selkojournalismin vaikuttavuuden kannalta pidämme huomionarvoisena sitä, keitä kohdeyleisöön kuuluvia sitaateissa pääsee ääneen. Korona-ajan aineistossamme on sitaatteja maahan muuttaneilta ihmisiltä, mutta esimerkiksi kehitysvammaisia ihmisiä keskeisenä selkoviestintää tarvitsevana ryhmänä ei ole haastateltu, vaikka heidän on arvioitu kärsivän koronaviruksen kaltaisista poikkeusoloista erityisen paljon (ks. Rieppo ym. 2023). Selkokielisellä journalismilla on Suomessa monikymmenvuotiset perinteet tukea ihmisten viestinnällisten oikeuksien toteutumista, ja pidäm-

me ylipäättään tärkeänä moninaisuuden tukemista niin selko- kuin yleiskielisessä uutisjournalismissa.

Koronaviruskriisin aikana median roolina korostui palvelutehtävä, ja julkisen palvelun ohjelmatuotanto on olennainen osa Yleisradion lakisääteistä toimintaa. Journalistisen median odotettiin välittävän yleisölleen viranomaisten jakamaa tietoa mutta myös tukevan yhteisöllisyyttä ja käsittelevän pandemiaan liittyviä asioita ja ilmiöitä ihmisläheisesti (ks. Grönlund ym. 2022). Viestinnällisesti poikkeuksellisissa oloissa lisääntyi myös selkokielen viestinnän ja journalismin tarve (ks. Virtanen ja Kulkki-Nieminen 2023, 253–254 lähteineen). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan selkokielistä tietoa tarvitaan aina, kun asia koskee kaikkia kansalaisia tai erityisesti selkokielen kohderyhmiin kuuluvia ihmisiä (Rieppo ym. 2023). Toivomme, että käsillä olevasta tutkimuksestamme on hyötyä selkokielen tv-uutisjournalismin kehittämisessä toimimaan entistä paremmin paitsi normaalioloissa aivan erityisesti myös poikkeusoloissa.

Kiitokset

Kiitämme lämpimästi anonyymejä vertaisarvioijia arvokkaista ja antoisista parannusehdotuksista.

Rahoitus

Tutkimus on tehty osana Helsingin Sanomien Säätiön rahoittamaa hanketta *Ymmärrettävää, yhteisöllistä ja yhdenvertaista? Selkokielen journalismin ja viestinnän saavutettavuus koronapandemian aikana*.

Kirjallisuus

- Anwar, Ayesha, Meryem Malik, Vaneza Raees ja Anjum Anwar. 2020. "Role of mass media and public health communications in the COVID-19 pandemic." *Cureus* 12 (9): e10453.
- Bateman, John ja Tseng, Chiao-I. 2023. "Multimodal discourse analysis as a method for revealing narrative strategies in news videos." *Multimodal Communication* 12 (3): 261–285.
- Beckers, Kathleen. 2017. "How ordinary is the ordinary (wo)man on the street?" *Journalism Practice* 11 (8): 1026–1041.
- Clark, Herber ja Richard Gerrig. 1990. "Quotations as demonstrations." *Language* 66 (4): 764–805.
- Clayman, Steven. 1995. "Defining moments, presidential debates, and the dynamics of quotability." *Journal of Communication* 45 (3): 118–146.
- Ekström, Mats. 2001. "Politicians interviewed on television news." *Discourse & Society* 12 (5): 563–584.
- Etelämäki, Marja. 2006. *Toiminta ja tarkoite*. Helsinki: SKS.

- Feng, Debing. 2017. "Representing ordinary people: experiential interview fragments in CCTV News." *Text & Talk* 37 (2): 165–188.
- Goffman, Erving. 1981. *Forms of talk*. Oxford: Blackwell.
- Grönlund, Mikko, Katja Lehtisaari, Juho Ruotsalainen, Jaana Hujanen ja Salla Tuomola. 2022. *Koronapandemia, kriisitieto ja media: päätoimittajien ja paikallisen yleisön näkemyksiä koronauutisoinnista ja -viestinnästä*. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet.
- Haapanen, Lauri. 2016. "Haastatteludiskurssin rekontekstualisointi sitaateiksi lehtijuttuun." *Virittäjä* 120 (2): 218–254.
- Haapanen, Lauri. 2017. "Monologisation as a quoting practice." *Journalism Practice* 11 (7): 820–839.
- Haapanen, Lauri ja Ville Manninen. 2023. "Etic and emic data production methods in the study of journalistic work practices: A systematic literature review." *Journalism* 24 (2): 418–435.
- Haapanen, Lauri ja Daniel Perrin. 2017. "Media and quoting: Understanding the purposes, roles, and processes of quoting in mass and social media." Teoksessa *The Routledge handbook of language and media*, toimittaneet Collin Cotter & Daniel Perrin, 424–441. Lontoo: Routledge.
- Hakulinen, Auli. 2001. "Eräistä diskurssipartikkelin kyl(lä) käyttötavoista keskustelussa." Teoksessa *Lukemisto. Kirjoituksia kolmelta vuosikymmeneltä*, toimittaneet Lea Laitinen, Marja-Leena Sorjonen ja Maria Vilkuna, 412–434. Helsinki: SKS.
- Halliday, Michael. 1978. *Language as social semiotic. The social interpretation of language and meaning*. Lontoo: Edward Arnold.
- Hallin, Daniel. 1992. "Sound bite news. Television coverage of elections 1986–1988." *Journal of Communication* 42 (2): 5–24.
- Harry, Joseph. 2014. "Journalistic quotation. Reported speech in newspapers from a semiotic-linguistic perspective." *Journalism* 8: 1041–1058
- Hasan, Ruqaiya. 1989 [1985]. "The structure of a text." Teoksessa *Language, context, and text: Aspects of language in a social-semiotic perspective*, toimittaneet M. A. K. Halliday ja Hasan Ruqaiya, 52–69. Oxford: Oxford University Press.
- Immonen, Leena. 2020. *Television haastattelu-uutinen multisemioottisena tekstilajina*. Suomen kielen väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Immonen, Leena ja Heidi Rontu. 2007. "'No nii tulkaa pojat syömään' – haastateltavan puhe audiovisuaalisen uutisen rakentajana." *Puhe ja kieli* 27 (1): 19–33.
- ISK = Hakulinen, Auli, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen ja Irja Alho. 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: SKS.
- Jallinoja, Pia ja Esa Väliaverronen. 2021. "Suomalaisten luottamus instituutioihin ja asiantuntijoihin COVID19-pandemiassa." *Media & viestintä* 44 (1): 1–24. <https://doi.org/10.23983/mv.107298>
- Jefferson, Gail. 1990. "List-construction as a task and resource." Teoksessa *Interactional competence*, toimittanut George Psathas, 63–92. New York, NY: Irvington Publishers.
- Kaatra, Kaisa ja Anne Ketola. 2023. *Selkokuvaopas*. Helsinki: Selkokeskus. https://selkokeskus.fi/wp-content/uploads/2023/05/selkokuvaopas_kaatraketola_2023.pdf
- Koivisto, Aino. 2011. *Sanomattakin selvää? "Ja", "mutta" ja "että" puheenvuoron lopussa*. Suomen kielen väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- Kress, Gunther. 2013. "Multimodal discourse analysis." Teoksessa *The Routledge handbook of discourse analysis*, toimittanut James Gee ja Michael Handford, 35–50. Lontoo: Routledge.

- Kroon Lundell, Åsa ja Göran Eriksson. 2010. "Interviews as communicative resources in news and current affairs broadcasts." *Journalism Studies* 11 (1): 20–35.
- Kroon Lundell, Åsa ja Mats Ekström. 2010. "'Interview bites' in television news production and presentation." *Journalism Practice* 4 (4): 476–491.
- Kulkki-Nieminen, Auli. 2010. *Selkoistettu uutinen. Lingvistinen analyysi selkoteckstin erityispiirteistä*. Suomen kielen väitöskirja, Tampereen yliopisto.
- Kulkki-Nieminen, Auli. 2023. "Journalistisen valokuvan rekontekstualisoiminen selkoutukseen." *Virittäjä* 127 (1): 60–89.
- Kulkki-Nieminen, Auli ja Pertti Seppä. 2025. "Selkokieli ja media." Teoksessa *Tutkimusretkellä selkokieleen*, toimittaneet Camilla Lindholm ja Leela Laura Leskelä, 253–264. Helsinki: Gaudeamus.
- Laitinen, Ulla. 2023. *Nyt uutisia helpolla suomen kielellä, hyvää päivää. Yle Uutiset selkosuomeksi -lähetyksen selkokieliisyys*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto. <https://www.utupub.fi/handle/10024/174934>
- Leskelä, Leela Laura. 2019. *Selkokieli. Saavutettavan kielen opas*. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Oppimateriaalikeskus Opike.
- Leskelä, Leela Laura. 2025. "Selkokieltä tarvitsevat ihmiset." Teoksessa *Tutkimusretkellä selkokieleen*, toimittaneet Camilla Lindholm ja Leela Laura Leskelä, 85–105. Helsinki: Gaudeamus.
- Leskelä, Leela Laura ja Auli Kulkki-Nieminen. 2015. *Selkokielen tekstilajit*. Helsinki: Kehitysvammaliitto, Oppimateriaalikeskus Opike.
- Leskelä, Leela Laura ja Camilla Lindholm. 2025. "Selkokieli puheessa ja vuorovaikutuksessa." Teoksessa *Tutkimusretkellä selkokieleen*, toimittaneet Camilla Lindholm ja Leela Laura Leskelä, 141–163. Helsinki: Gaudeamus.
- Lindström, Anna ja Marja-Leena Sorjonen. 2013. "Affiliation in conversation." Teoksessa *Handbook of Conversation Analysis*, toimittaneet Jack Sidnell ja Tanya Stivers, 350–369. Lontoo: Wiley Blackwell.
- Linell, Per. 1998. "Discourse across boundaries. On recontextualizations and the blending of voices in professional discourse." *Text & Talk* 18 (2): 143–158. <https://doi.org/10.1515/text.1.1998.18.2.143>
- Lumerto, Roni ja Aurora Salmi. 2023. "Selkokieltä Yleisradiossa 30 vuotta." *Kielikello* 2/2023.
- Maaß, Christiane. 2020. *Easy language – plain language – easy language plus. Balancing comprehensibility and acceptability*. Berlin: Frank & Timme.
- MacDonald, Myra. 2003. *Exploring media discourse*. Lontoo: Arnold.
- Merminod, Gilles. 2018. "Telling stories from the newsroom. A linguistic ethnographic account of dramatization in broadcast news." *Cahiers de l'Institut de Linguistique et des Sciences du Langage* 54: 25–54.
- Montgomery, Martin. 2007. *The discourse of broadcast news. A linguistic approach*. Lontoo: Routledge.
- Montgomery, Martin. 2008. "The discourse of the broadcast news interview." *Journalism Studies* 9 (2): 260–277.
- Niskanen, Ville-Pekka. 2025. "Terveyskriisin hallintaan osallistuviin toimijoihin liittyvät narratiivit korona-ajan pääkirjoituksissa." *Hallinnon tutkimus* 44 (1): 25–41.
- Nylund, Mats. 2009. "Lohkaisujen politiikka. Haastattelusta televisiouutiseen." Teoksessa *Journalismi murroksessa*, toimittanut Esa Väliverronen, 248–261. Helsinki: Gaudeamus.
- Pike, Kenneth. 1967. *Language in relation to a unified theory of the structure of human behavior*. Haag: Mouton.

- Pomerantz, Anita. 1986. "Extreme case formulations: a way of legitimizing claims." *Human Studies* 9 (2): 219–229.
- Rieppo, Susanna, Laura Musta, Elina Lindström, Sara Austero, Riitta Hakoma, Marja Holm, Marika Korhonen, Sonja Miettinen, Maiju Mikkonen, Saida Mäki-Penttilä, Sanna Nykänen, Päivi Sainio, Natalia Skogberg, Maria Valtokari ja Anna Väre. 2023. *Vammaisten ja maahanmuuttaneiden ihmisten selviytyminen vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa*. Varautumista tukevat toimintakortit. Ohjaus 7/2023. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Selkokeskus 2024: *Selkokieli videoissa*. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokieli-videoissa/>
- Selkomittari 2022 [2018] = *Selkokielen mittari 2.0*. Selkokeskus. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-mittari/>
- Shore, Susanna. 2020. *Lauseita ja vesinokkaeläimiä. Perinteisestä funktionaaliseen lauseoppiin*. Helsinki: SKS.
- Stolt, Jenni. 2023. "Selkoa sanomista: Selkolukijoiden havaintoja selkokielisten uutistekstien ymmärrettävyydestä." *Virittäjä* 127 (1): 139–147.
- Uutela, Elina ja Välvirronen, Esa. 2023. "Konsensuksesta kiistoihin: Asiantuntijoiden ja uutismedian yhteistyö koronapandemiassa 2020–2021." *Media & viestintä* 46 (4): 23–44. <https://doi.org/10.23983/mv.125728>
- Valtasalmi, Idastiina. 2024: *Teksti- ja käyttäjänäkökuomia selkokielen sanastoon*. Suomen kielen väitöskirja, Tampereen yliopisto.
- Virtanen, Hannu. 2015. "Selkokuva ja katsoja." Teoksessa *Selkeää ja saavutettavaa viestintää*, toimittanut Hannu Virtanen, 39–48. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.
- Virtanen, Mikko T. ja Pirjo Hiidenmaa. 2020. "Tekstintutkimus." Teoksessa *Kielentutkimuksen menetelmiä IV*, toimittaneet Milla Luodonpää-Manni, Markus Hamunen, Reetta Konstenius, Matti Miestamo, Urpo Nikanne ja Kaius Sinnemäki, 831–854. Helsinki: SKS
- Virtanen, Mikko T. ja Auli Kulkki-Nieminen. 2023. "Selkokielellä kriisiä rakentamassa: koronadiskurssit selkomeidiassa ja tukijärjestöjen viestinnässä." Teoksessa *Kieli ja osallisuus. AFinLAN vuosikirja 2023*, toimittaneet Niina Hynninen, Irina Herneaho, Eeva Sippola, Johanna Isosävi ja Mei Yang, 252–284. Jyväskylä: AFinLA.
- Vuori, Jaana. 2021. "Tapaustutkimus." Teoksessa *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*, toimittanut Jaana Vuori. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus>
- Wilson, Suze. 2021. "Doing discourse analysis in Covid-19 conditions. A Foucauldian approach." Teoksessa *Research in times of crisis. Volume 13. Research methods in the time of Covid-19*, toimittaneet Aaron D. Hill, Jane K. Lê, Aaron F. McKenny, Paula O'Kane, Sotirios Paroutis ja Anne D. Smith, 37–52. Bingley: Emerald.
- Zareff, Anna. 2017. *Ulkomaiden kovat silminäkijät, kotimaan pehmeät galluptavikset. Määrällinen analyysi tavallisten ihmisten haastatteluista Yleisradion tv-uutisissa 2000-luvulla*. Journalistiikan pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/102002/GRADU-1505453310.pdf?sequence=1>

Recontextualisation and linguistic accessibility of audiovisual interview bites in Easy Finnish broadcast news during the COVID-19 pandemic

Our article deals with Easy Finnish broadcast news during the COVID-19 pandemic in the early 2020s. Specifically, we analyse short audiovisual interview extracts included in the news, also known as interview bites (IBs). They constitute an interesting topic in Easy Language (EL) research as they represent different varieties of Finnish and, therefore, deviate more or less from the news' EL register. By drawing upon the notion of recontextualisation, we analyse the practices through which IBs are made to serve EL journalism targeted to people who are experiencing a global health crisis and, moreover, have difficulties with understanding standard language. Our findings, based on linguistic and multimodal analysis, show that the linguistic accessibility of IBs varies significantly and is reflected in the varying recontextualisation practices. Finally, we highlight the journalistic significance of IBs in mediating tones of voice, voicing collective feelings, and fostering empathy in times of crises.

KEYWORDS: Easy Language, broadcast news, interview bites, recontextualisation, COVID-19 pandemic

Kirjoittajat

Mikko T. Virtanen, FT, dosentti, yliopistonlehtori

Mikko T. Virtanen on suomen kielen dosentti ja yliopistonlehtori Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisella ja pohjoismaisella osastolla. Selkokielen lisäksi Virtanen on tutkinut työelämän kieltä ja digitaalista vuorovaikutusta.

Auli Kulkki-Nieminen, FT, tutkija

Auli Kulkki-Nieminen on toiminut Tampereen yliopistossa yliopistonlehtorina, jonka opetusala on journalistinen kieli. Kulkki-Nieminen on tutkinut selkokielistä viestintää, erityisesti selkokielistä journalismia.

Viitteet

- 1 Huomattakoon, että Claymanin (1995) tutkimuksen fokus kohdistuu melko kapeasti Yhdysvaltain presidentinvaalien uutisointiin.
- 2 Henkilökohtainen tiedonanto 10.3.2023.
- 3 Teimme taustahaastattelun 15.5.2024. Haastatteluun osallistui kaksi Ylen selkokieleen erikoistunutta uutistoimittajaa, visuaalinen journalisti sekä toimituksen harjoittelija. Videotallenne haastattelusta on tekijöiden hallussa.
- 4 Televisiojournalistien ammattislangiin kuuluvan sanan *satanen* olemassaolo kertoo osaltaan, että journalismissa audiovisuaalisen sitaatti hahmotetaan vakiintuneeksi ja merkitykselliseksi resurssiksi uutissisältöjen tuotannossa. Kroon Lundellin ja Ekströmin (2010) etnografinen tutkimus on kuvannut asiaa yksityiskohtaisesti ruotsalaisten tv-uutisjournalistien näkökulmasta. Tutkimuksen mukaan ruotsalaisjournalistit käyttävät audiovisuaalisesta sitaatista slanginimitystä *säg* ja suuntautuvat siihen formaattina ("lyhyehkö lausuma videomuodossa"), jolla on merkitystä "mentaalisenä representaationa" jo suunnitteluvaiheessa: potentiaalisten haastateltavien haarukointia ohjailee se, arvellaanko haastateltavan tuottavan formaattiin istuvan lausuman. Lopulta *säg* materiaalistuu videoklippinä editoijan leikkauspöydällä.
- 5 Tv-uutissähkeen koostamista toimituksen jäsenten yhteistyönä on tarkastellut etnografisin menetelmin Merminod (2018).
- 6 Hahmottelemamme uutissähkeen rakennepotentiaali on pitkälti yhteensopiva Ylen toimituksessa työkaluna käytetyn rakennemallin kanssa, jossa erotetaan rakenneosina toisistaan "kattolause" (vrt. UUTISAIHE), "ydinlause" (vrt. UUTISKÄRKI), "faktatieto" (vrt. ELOBORAATIO) sekä "ydinlauseen toisto" (Pertti Seppä, henkilökohtainen tiedonanto 10.3.2023; ks. myös Lumerto & Salmi 2023). Tutkimuksellisesti on kuitenkin tärkeää pitää toisistaan erillään tutkittavan yhteisön jäsenten käyttämät kategoriat ja tutkijoiden analyttisesti ja ulkoa päin hahmottelemat kategoriat; edelliset voivat olla myös itsessään tutkimuskohde. Tähän näkökulmien ja käsitteistöjen kahtalaisuuteen on tavattu viitata Piken (1967) käsiteparilla *emic-etic* (journalismin kannalta ks. Haapanen ja Manninen 2023).
- 7 Sattumanvaraista ei sen sijaan ole se, millainen vox pop -haastattelu(katkelma) uutiseen valitaan ja millaista näkökulmaa tai ajattelua se edustaa (ks. Beckers 2017).
- 8 Zareffin (2017) luokituksessa kolmantena kategoriana ovat silminnäkijät, mutta tämä kategoria ei edustu omassa aineistossamme.
- 9 Kiitämme vertaisarvioijaa sitaattia koskevista huomioista.
- 10 Emme siis tutkimuksemme valossa esittäisi yhtä ehdotonta kannanottoa kuin Laitinen (2023, 61), jonka mukaan selkokielellisissä tv-uutissähkeissä ei pitäisi käyttää lainkaan sitaatteja niiden heikon saavutettavuuden vuoksi.